

Verbalne asocijacije učenika u pedagogiji kriznih stanja: perspektiva učenika predmetne nastave u vrijeme koronakrize i posljedica potresa

Žigrović, Marta

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:962708>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-10**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za kroatistiku i Odsjek za pedagogiju

**VERBALNE ASOCIJACIJE UČENIKA
U PEDAGOGIJI KRIZNIH STANJA:
PERSPEKTIVA UČENIKA PREDMETNE NASTAVE
U VRIJEME KORONAKRIZE I POSLJEDICA POTRESA**

Diplomski rad

Marta Žigrović

23 ECTS-a

Mentorica: prof. dr. sc. Bernardina Petrović

Sumentor: izv. prof. dr. sc. Ante Kolak

Zagreb, studeni 2023.

SADRŽAJ

1. SAŽETAK.....	1
2. ABSTRACT	2
3. UVOD	5
4. TEORIJSKA POLAZIŠTA.....	6
4. 1. UVOD.....	6
4. 2. OBILJEŽJA KORONAKRIZE	7
4. 3. POSLJEDICE POTRESA	7
4. 4. REZILIJENTNOST.....	8
4. 5. PEDAGOGIJA KRIZNIH STANJA	9
4. 6. (KRITIČKA) PEDAGOGIJA KRIZNIH STANJA O SVIJESTI.....	10
4. 7. ZNAČENJE I MENTALNI LEKSIKON.....	11
4. 8. PRIRODA ASOCIJACIJE	12
4. 9. PROCESNOST MENTALNOG LEKSIKONA	13
4. 10. MENTALNI LEKSIKON KAO ODRAZ KULTURE	13
4. 11. KAKO PROUČAVATI MENTALNI LEKSIKON?	14
4. 12. INTERDISCIPLINARNOST I PRIMJENA ASOCIJATIVNE METODE	15
4. 13. JEZIK KORONAKRIZE I JEZIK U BORBI S POSLJEDICAMA POTRESA.....	17
4. 14. ZAKLJUČAK.....	18
5. PROBLEM I CILJ ISTRAŽIVANJA	18
6. HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA	19
7. OSNOVNE VARIJABLE	20
8. PROVEDBA ISTRAŽIVANJA	20
8. 1. ODABIR RIJEČI ZA OBLIKOVANJE UPITNIKA.....	21
9. UZORAK	24
10. OBRADA PODATAKA	25
11. ANALIZA REZULTATA PREMA ASOCIJATIVNIM POLJIMA	31

12. ANALIZA REZULTATA PREMA OSNOVNIM VARIJABLAMA.....	41
13. ANALIZA REZULTATA PREMA HIPOTEZAMA ISTRAŽIVANJA	44
14. RASPRAVA.....	46
15. ZAKLJUČAK	49
16. LITERATURA.....	50
17. PRILOZI.....	53

VERBALNE ASOCIJACIJE UČENIKA U PEDAGOGIJI KRIZNIH STANJA: PERSPEKTIVA UČENIKA PREDMETNE NASTAVE U VRIJEME KORONAKRIZE I POSLJEDICA POTRESA

1. SAŽETAK: Pandemija koronavirusa i posljedice zagrebačkoga potresa koji se dogodio 2020. godine dvije su krize koje imaju velike posljedice na sve aspekte društvene zajednice, a osobito u školskomu kontekstu. Pedagogija kriznih stanja ističe kako je osim djelovanja za vrijeme kriznoga stanja nužna i evaluacija djelovanja, a kritička perspektiva uključuje i evaluacije stavova i vrijednosti. Lingvistička, pak, perspektiva ističe mentalni leksikon kao skladište iskustva, stavova, vrijednosti i kulture, što se oblikuje u značenju, a osobito se može iščitati iz asocijativnoga značenja. Istraživanje se bavi asocijativnim značenjem riječi učenika predmetne nastave dviju zagrebačkih škola u kontekstu koronakrize i krize suočavanja s posljedicama potresa. Time se želi postaviti nova perspektiva u kojoj se na temelju testa slobodnih asocijacija proučava značenje koje učenici pridaju riječima iz kriznoga konteksta, a time se i evaluiraju dosadašnji učinci kriznoga djelovanja, kao i stavovi i iskustvo učenika.

Ključne riječi: (kritička) pedagogija kriznih stanja, test slobodnih asocijacija, asocijativno značenje

VERBAL ASSOCIATIONS OF STUDENTS IN THE PEDAGOGY OF CRISIS: PERSPECTIVES OF LOWER SECONDARY STUDENTS DURING THE CORONA CRISIS AND THE AFTERMATH OF THE EARTHQUAKES

2. ABSTRACT: The COVID-19 pandemic and the consequences of the 2020 Zagreb earthquakes are two crises that have had a lasting impact on society, particularly in the context of education. Pedagogy of crises emphasizes that, in addition to responding during a crisis, it is essential to evaluate the effectiveness of such responses. A critical perspective also involves assessing attitudes and values. From a linguistic perspective, the mental lexicon is considered a repository of experiences, attitudes, values, and culture, all of which are shaped by meaning and can be inferred from associative meanings. This research focuses on the associative meanings of words used by students in subject class education in two schools in Zagreb, within the context of the COVID-19 crisis and the consequences of the Zagreb earthquakes. The aim is to provide a new perspective by examining the meanings attributed by students to words in a crisis context through a free association test. This approach also serves to evaluate the outcomes of crisis responses, as well as the attitudes and experiences of students.

Key words: (critical) pedagogy of crisis, free association test, associative meaning

3. UVOD

Suzbijanje pandemije koronavirusa u cijelomu svijetu potaknulo je uvođenje brojnih mjera koje su na mnoge načine utjecale na svakodnevni život. Te su mjere, barem za njihova provođenja, promijenile svakodnevno funkcioniranje odgojno-obrazovnih institucija, a njihove je posljedice tek potrebno istražiti. Osim toga, u Republici Hrvatskoj borba s pandemijom koronavirusa odvijala se paralelno s posljedicama potresa u Zagrebu i u okolici Petrinje. Obje pojave po svojim se karakteristikama mogu definirati krizama, a u odgojno-obrazovnomu kontekstu važno je razmotriti i vrednovati provedene mjere. Pritom se nameće perspektiva pedagogije kriznih stanja, koja je usmjerena prevenciji krize, djelovanju tijekom kriznoga stanja, ali i evaluaciji provedena djelovanja. U središtu je pritom odgajanik i, osim zaštite njegove sigurnosti, zadaća je te perspektive vođenje odgajanika do otkrivanja smisla proživljene krize. Ta zadaća nužno polazi od značenja koje odgajanik pridaje samoj krizi. Ako se, pak, razmotri lingvistička definicija značenja i mentalnoga leksikona u koji je ono uklopljeno, značenje se može razumjeti kao odraz kulture i društvenoga utjecaja. Odgajanikovo značenje krize na taj način postaje konkretno i mjerljivo. Pritom se osobito ističe asocijativno značenje kao vrsta značenja u kojemu se na temelju odnosa riječi koju govornik čuje ili pročita i riječi koja se javlja u njegovu umu mogu tumačiti utjecaji društva, kulture, stavova, iskustava, znanja i slično.

Ovaj se rad bavi asocijativnim značenjem riječi u (kritičkoj) pedagogiji kriznih stanja u kontekstu koronakrize i krize suočavanja s posljedicama potresa. Time se želi ponuditi nova perspektiva u kojoj asocijativno značenje predstavlja okvir za razumijevanje odgajanikova poimanja kriznoga stanja, kao i evaluacije provedenih postupaka u suočavanju s krizom. U prvom se dijelu donose teorijska polazišta ove perspektive, navode se osnovna obilježja tih dviju kriza, ističu se postavke pedagogije kriznih stanja, kao i lingvističkog poimanja mentalnoga leksikona i asocijativnoga značenja te se donosi pregled recentnih istraživanja primjene verbalnih asocijacija u svrhe bliske ovomu radu. Slijedi empirijski dio rada, u kojemu su izneseni osnovni problem i cilj istraživanja, hipoteze te osnovne varijable, opisani su oblikovanje instrumenata i provedba istraživanja, opisan je uzorak te su prikazani dobiveni rezultati. Rezultati su prikazani iz perspektive asocijativnih polja, osnovnih varijabli te hipoteza istraživanja. U završnim su poglavljima tumačeni dobiveni rezultati s naglaskom na smjernicama za daljnja istraživanja.

4. TEORIJSKA POLAZIŠTA

4. 1. UVOD

Riječ *kriza* u hrvatskomu je jeziku višeznačna i definira se kao „dubok, sveobuhvatan poremećaj u životu pojedinca ili funkcioniranju društva sa snažnim i više ili manje teškim i trajnim posljedicama; prijelomno, prolazno teško stanje“ (Hrvatska enciklopedija, s. v. *kriza*). U svakodnevnomu jeziku obično se govori o gospodarskoj i ekonomskoj krizi, ali i svakome drugom razdoblju tijekom kojega se pojedinac suočava s poteškoćama. Također, krizno stanje podrazumijeva i odgovor na krizu, odnosno odluku o tome u kojemu smjeru djelovati.

Život i obrazovanje u doba koronavirusa mnogi autori ističu kao kriznu situaciju (Klasnić, Đuranović 2020; Eschenbacher, Fleming 2021), a u hrvatskomu se kontekstu ona odvijala usporedno s iskustvom i posljedicama potresa (zagrebački potres 22. ožujka 2020. i petrinjski potres 28. i 29. prosinca 2020. (Mustać i dr. 2020, Mustać i dr. 2021, Čolja-Hršak, Runko Lutterberger 2021). Oba krizna stanja dugoročna su i nejasno je koliko duboke posljedice ostavljaju u društvu (Klasnić, Đuranović 2020.). „O utjecaju i posljedicama kriza pandemije i potresa u Hrvatskoj na mentalno zdravlje znat će se tek kroz duži period“ – navode Čolja-Hršak i Runko Lutterberger (2021: 52).

Škole su u proteklim trima godinama, suočene s tim dvjema krizama, ponudile neka rješenja za postupanje u kriznim situacijama. Među tim su rješenjima i preporuke Ministarstva znanosti i obrazovanja o postupanju u slučaju potresa i edukaciji o potresima, u kojima se osobito ističu vježbe evakuacije koje su usmjerene pripremi djece i zaposlenika za slučaj potresa (MZO, 2021). Većina škola odlučila je ne oglušiti se na pitanja koronakrize i krize suočavanja s posljedicama potresa te su provedene brojne radionice i edukacije djece, ali i učitelja kojima se želi očuvati mentalno zdravlje djece i povećati njihova sigurnost i dobrobit. Također, Houwer (2011) ističe kako pedagoška perspektiva nužno uključuje i djelovanje, ali i evaluaciju djelovanja. Metoda koja će se koristiti u ovomu radu može poslužiti u evaluaciji učinaka provedena djelovanja na populaciji učenika viših razreda osnovnih škola. Ipak, prvo valja navesti obilježja navedenih dviju kriza.

4. 2. OBILJEŽJA KORONAKRIZE

Svjetska zdravstvena organizacija 11. ožujka 2020. proglasila je pandemiju koronavirusa, koja je trajala do 5. svibnja 2023. godine (WHO). Prema službenim informacijama WHO-a i Hrvatskoga zavoda za javno zdravstvo od početka do kraja pandemije svijet broji više od 6 milijuna smrti uzrokovanih bolešću SARS-CoV-2, a Republika Hrvatska više od 18 tisuća smrti (WHO; Koronavirus.hr). Hrvatska i svijet u posljednjim trima godinama susreli su se s različitim mjerama kojima je cilj bio smanjenje širenja bolesti, a neke od mjera u Republici Hrvatskoj bile su *lockdown*, rad i školovanje od kuće, održavanje socijalne distance, nošenje medicinskih maski, nemogućnost ili ograničena mogućnost boravka na javnim događanjima, obavezno cijepljenje, samoizolacija zaraženih osoba i osoba u kontaktu sa zaraženima te mnoge druge mjere.

U kontekstu odgoja i obrazovanja Klasnić i Đuranović (2020) ističu brojne posljedice koronavirusa i mjera namijenjenih suzbijanju širenja te bolesti. Neke od posljedica za djecu i roditelje, osobito tijekom mjera zatvaranja vrtića i škola, grublji su i neprihvatljiviji roditeljski postupci i metode te povećavanje fizičkog i psihičkog kažnjavanja djece (*ibid.*). Također, strah pred novom i opasnom bolešću ostavio je negativne posljedice na mentalnu dobrobit i mentalno zdravlje djece, ali i roditelja – autorice pišu o povećanju anksioznosti koja ne nestaje s vremenom (*ibid.*). Također, autorice ističu i manjak fizičke aktivnosti djece te povećanje vremena provedena pred zaslonom (TV, računalo, igraće konzole) (*ibid.*).

4. 3. POSLJEDICE POTRESA

Kako su se tijekom borbe s koronavirusom u Republici Hrvatskoj dogodila dva razorna potresa (u Zagrebu 22. ožujka 2020. i u okolini Petrinje 28 i 29. prosinca 2020), nužno je te dvije krize razmatrati i proučavati zajedno (Čolja-Hršak, Runko Lutterberger 2021). Prvi je potres ostavio posljedice na širemu zagrebačkom području, a druga dva potresa pogodila su širu okolicu Petrinje i Siska (Mustać i dr. 2020, Mustać i dr. 2021). Čolja-Hršak i Runko Lutterberger (2021) ističu kako su, osim materijalne štete, posljedice bile i strah te osjećaj šoka i nesigurnosti, a ističu kako u djece potres može izazvati PTSP, depresivnost, anksioznost te razne strahove.

Autorice (*ibid.*) ističu razvijanje rezilijentnosti¹ kao jedne od najvažnijih zadaća u radu s djecom u poučavanju o potresima, ali i suočavanju s posljedicama potresa. Pritom je potrebno definirati rezilijentnost i razmotriti primjenu toga termina u kontekstu pedagoškoga djelovanja prije, tijekom i nakon kriznoga stanja.

4. 4. REZILIJENTNOST

Rezilijentnost je sposobnost „prilagodbe promjenama bez gubitka svojih bitnih karakteristika“ (Čolja-Hršak, Runko Luttenberger 2021: 50). To je značajka sustava koja omogućuje prilagođavanje novonastalim uvjetima uslijed promjena, a istu se značajku može pronaći i u ljudima. U tome smislu termin je osobito korišten u širem kontekstu pedagoškoga djelovanja, a osobito u diskurzu o prirodnim katastrofama. Klasnić i Đuranović navode kako se ta značajka „odnosi na broj zaštitnih čimbenika koje pojedinac posjeduje ili doživljava u svom okruženju“ (2020: 170), a autorice ističu individualne karakteristike, kao što su kreativnost, odlučnost, upornost, samosvijest i slično, te vanjsku podršku, što uključuje obiteljsku potporu, potporu škole te lokalne zajednice (*ibid.*). Dakle, rezilijentnost „ne ovisi samo o samoj osobi, već i o raspoloživim resursima u okviru obitelji, prijatelja, različitih organizacija, karakteristika određene kulture i religije, okruženja, društva i zemlje u kojoj se živi“ – ističu autorice (*ibid.*: 2021, 56). Također, važno je istaknuti kako to nije značajka koju netko inherentno ima ili nema, već se „ta sposobnost uči, vježba i razvija“ (*ibid.* 2021, 56). Ta se značajka, dakle, sastoji od inherentnih osobina pojedinca, ali i vanjskih utjecaja, a oni zajedno postaju zaštitni čimbenici koji pojedinca štite od različitih negativnih utjecaja, na primjer razvoja devijantnog ponašanja ili razvoja ovisnosti, ali važni su i u razmatranju negativnih utjecaja kriznih stanja. Drugim riječima, zaštitni će čimbenici od kojih se sastoji rezilijentnost pojedincu omogućiti prevladavanje krize i pronalazak smisla tijekom suočavanja s krizom. Osim toga, zaštitni čimbenici ovise o značenju koje im pojedinac pridaje, a to se odražava u jeziku. Na primjer, obitelj je jedan od najčešćih i najvažnijih zaštitnih čimbenika, no značenja koja pojedinci

¹ Termin *rezilijentnost* prevedenica je s engleskoga jezika. Kako je riječ o terminu koji se tek ustaljuje kao dio terminologije i još uvijek nije zastupljen u rječnicima stručnoga nazivlja, autorica ovoga rada predlaže odabir riječi koja je više u skladu s normama hrvatskoga jezika. Riječ *otpornost* se pritom nameće kao moguće rješenje, a riječ već postoji u svakodnevnomu jeziku, no sužavanjem značenja u stručnomu kontekstu mogla bi postati dio terminologije. Ipak, u okviru ovoga rada, zadržava se termin preuzet iz recentne literature.

pridaju utjecaju obitelji razlikuje se od osobe do osobe. Zbog toga se i značenje riječi *obitelj* razlikuje od osobe do osobe.

4. 5. PEDAGOGIJA KRIZNIH STANJA

Rezilijentnost je, dakle, važna u poimanju kriznoga stanja jer se odnosi na čimbenike koji pojedincu pomažu oduprijeti se negativnim kriznim posljedicama. Zbog toga se rezilijentnost primjenjuje u pedagogiji kriznih stanja. Pedagogija kriznih stanja jest perspektiva pedagogije koja daje svoj odgovor na suočavanje s krizom. Pritom se ističe *akcidentalna kriza* – kriza izazvana slučajnim događajem kao što je, na primjer, smrt bliske osobe, prometna nesreća s teškim tjelesnim posljedicama i slično (Amini 2004). Pedagoška zadaća fokusirana je na to da svaka kriza može biti povod za rast, a „izlaz iz krize uspijeva tako što se svijest razvija toliko da u krizi može naći smisao“ (*ibid.*: 196). Kriza vodi svojoj suprotnosti – mentalnom razvoju, tj. razvoju svijesti (Amini 1999). Pritom je pedagoška zadaća okrenuta odgoju za rezilijentnost u krizi, preventivnomu djelovanju prije no što se kriza dogodi, ali i pedagoškomu vođenju tijekom proživljavanja krize (*ibid.*). Autor također ističe kako se pedagoško vođenje u velikoj mjeri oslanja na tumačenje krize i bitka u novomu stanju (Amini 2004). Utemeljitelj pedagogije kriznih stanja, kako o sebi i sam piše, Amini (*ibid.*) upravo logoterapiju ističe kao prvi temelj ove perspektive, u kojem se odgajanja vodi do smisla, a pedagoški razgovor kao metodu kojom se odgajanja potiče da vidi sebe i osmišljava sebe u kriznoj situaciji. Uz to, nastavlja autor „pronađeni se smisao kao iskustvo integrira u svijest, a tada svijest, obogaćena za taj smisaoni element može tražiti i naći još više smisla“ (*ibid.*: 197). Slične su i postavke utemeljitelja logoterapije, Viktora Frankla – ističe kako se logoterapija temelji na razumijevanju skrivena *logosa* egzistencije, što je prva, analitička etapa logoterapije, no nakon toga slijedi osmišljavanje egzistencije, što je druga etapa logoterapije (Frankl 1984). Slično je i u pedagoškom razgovoru, jednoj od ključnih pedagoških metoda. Vrcelj o pedagoškom razgovoru piše kako on „ima funkciju razumijevanja i vođenja“ (Vrcelj 2020: 65). Autorica ističe kako pedagoški razgovor ima temeljnu razinu razumijevanja, a razumijevanje se sastoji od kognitivno-logičkoga, emocionalno-afektivnoga te socijalno-interaktivnoga razumijevanja (*ibid.*). Slični bi se elementi mogli primijeniti i na šire pedagoško djelovanje – na primjer djelovanje tijekom duge krizne situacije. Tako se dolazi do zaključka da je razumijevanje odgajanja ključna etapa pedagoškoga djelovanja i vođenja jer je u vođenju nužno sagledati

početnu točku iz koje se vodi odgajanja. Ipak, Frankl (1984), Amini (1999, 2004) i Vrcelj (2020) ne navode kako doći do te početne etape, do odgajaničeva razumijevanja kriznoga stanja ni od čega se to početno razumijevanje može sastojati.

S druge strane, Autori Eschenbacher i Fleming (2021) otvaraju novi smjer – kritičku pedagogiju kriznih stanja. Iako polaze od andragogije i obrazovanja odraslih, takva se perspektiva nameće i kao općepedagoška perspektiva, pogotovo stoga što u nju uključuju ekološku krizu, koronakrizu te krize povezane s rasizmom i masovnim migracijama. Slične postavke imaju i Santoso Chow i suradnici (2020) kada ističu da kriza sustavu pruža priliku za evaluaciju vlastitih metoda i vrijednosti na kojima one počivaju, iako se u svom radu više bave tehnološkom i metodološkom stranom e-učenja tijekom kriznih stanja. Eschenbacher i Fleming (2021) također ističu kako iskustvo krize nudi transformaciju vlastitih uvjerenja i vrijednosti, kao i priliku za učenje. Štoviše, iskustvo krize ti autori uzimaju kao polazište i početnu točku u prevladavanju krize te pomaku k transformativnomu učenju. Houwer (2011) također ističe kako je u prevladavanju krize nužno implicitno učiniti eksplicitnim. Taj proces, prema Eschenbacher i Flemingu (2021), obuhvaća osnaživanje odgajaničeva, ali i vođenje prema samosvijesti izgrađenoj na znanju koje se može opirati teorijama zavjere, nepovjerenju u znanost ili lažnim vijestima u javnom diskurzu (*ibid.*). Također, ta perspektiva smješta iskustvo u kontekst prethodnoga znanja i prethodnih iskustava, a obuhvaća i društveno suočavanje s iskustvom krize. Osim toga uključuje i oblikovanje značenja proživljene krize (*ibid.*).

Ako se, dakle, u pedagogiju kriznih stanja uključi kritička perspektiva, postaje jasno da je odgajaničeva razumijevanje početnoga stanja i značenje koje on pridaje kriznomu stanju vidljivo u njegovim stavovima, uvjerenjima, iskustvu, znanjima i slično. Stoga je važno pronaći metodu koja će omogućiti uvid u sve te skrivene elemente svijesti.

4. 6. (KRITIČKA) PEDAGOGIJA KRIZNIH STANJA O SVIJESTI

Pedagogija kriznih stanja i kritička pedagogija kriznih stanja, dakle, usmjerene su vođenju odgajaničeva prema otkrivanju smisla u proživljenoj krizi. Uz to, svijest se poima kao nešto što ne uključuje samo kognitivni aspekt, već i emotivni, iskustveni te opažajni, a na temelju toga i prosuđivanje (Amini 2004). Autor također ističe kako je „svijest (...) sustav koji samog sebe organizira“ (*ibid.*: 203), a „njezina struktura nije kruta, već je neprestano u razvoju“ (*ibid.*:

204). *Svijest i značenje* ključni su, dakle, pojmovi (kritičke) pedagogije kriznih stanja. No, ostane li se samo u okviru te discipline, nejasno je u kakvu su oni međusobnomu odnosu, kako ih istraživati ili od čega se sastoje. Stoga ovi pojmovi i dalje ne mogu postati dio stručnoga pedagoškog jezika jer ne nadilaze značenje u svakodnevnom jeziku. Ipak, prouče li se lingvistička utemeljenja tih pojmova, vidjet će se da oni doista imaju potencijal postati dio pedagoškoga rječnika. Pritom je važno krenuti od mentalnoga leksikona u koji je uklopljeno značenje riječi

4. 7. ZNAČENJE I MENTALNI LEKSIKON

Mentalni je leksikon „*skladište* riječi jezika koji znamo i koji učimo, to su ukupni podaci o riječima kojima se služimo“ (Erdeljac 2009: 11). Također, autorica ističe kako je to konstrukt koji uključuje i informacije o riječima i njihovim međusobnim odnosima, a poima ga kao mrežu riječi koja je organizirana hijerarhijski i slojevita (*ibid.*). Također, Pranoto i Afrilita (2018) ističu kako je ta mreža, osim što je vrlo dobro organizirana, sklona promjenama te se neprestano mijenja, a uspoređuju je s Internetom. Uz to, važno je spomenuti kako se mentalni leksikon izvornih govornika razlikuje od mentalnog leksikona inojezičnih govornika (*ibid.*). Mentalni je, dakle, leksikon, mentalna mreža koja uključuje značenja riječi te druge informacije o riječima u kontekstu.

Kako se značenje gradi te kako se ono uklapa u postojeći mentalni leksikon središnja su pitanja kognitivne lingvistike. Tuđman Vuković (2009) ističe kako „značenje ima središnju važnost u jeziku, ono je svrha jezika, a proizlazi iz procesa konceptualizacije iskustva“ (*ibid.*: 126). Iskustvo je, dakle, duboko ugrađeno u značenje riječi te se odražava u značenju. Mao (2013) definira asocijativno značenje kao jednu od sedam vrsta značenja. Pritom ističe kako je „asocijativno značenje visoko karakterizirano kulturom i na njega snažno utječe društvo“ (*ibid.*, 614, prevela autorica). Autorica objašnjava kako se asocijativno značenje sastoji od nekoliko razina, kao što su afektivna ili društvena razina te ističe da asocijativno značenje skriva informacije o kulturi (*ibid.*).

4. 8. PRIRODA ASOCIJACIJE

Značenje, dakle, uključuje kulturu, kontekst riječi, pravila o upotrebi riječi, kao i različita pravila društvene zajednice. Asocijativno se značenje osobito ističe kao vrsta značenja u kojoj se neposredno mogu iščitati te razine znanja, kulture i društva, a odnosi se na vezu između riječi koju pojedinac čuje ili pročita te riječi koje se pojave u njegovu umu kao reakcije na tu riječ (Pranoto, Afrilita 2018). Pritom je važno razlikovati vrste asocijacija i razmotriti prirodu asocijativnih veza. Pranoto i Afrilita (2018) razlikuju tri tipa asocijacija: ponajprije govore o sintagmatskim i paradigmatičkim asocijacijama, a spominju i fonološke tj. ortografske asocijacije. Sintagmatske su asocijacije reakcije na pobuđivačku riječ kod kojih reakcijska riječ stoji uz pobuđivačku riječ u sintagmatskoj vezi. Pranoto i Afrilita (2018) među njim uključuju asocijacije temeljene na enciklopedijskom znanju i kolokacije. Enciklopedijske asocijacije proizlaze iz znanja o svijetu te su vezane uz specifični kontekst (*ibid.*). Reakcijske riječi u paradigmatičkomu tipu asocijacije dolaze umjesto pobuđivačkih riječi u rečenici, što znači da su riječi slične te pripadaju istoj vrsti riječi. Isti autori među paradigmatičke asocijacije ubrajaju odnose koordinacije, meronimije, hiponimije, sinonimije i antonimije (*ibid.*). Fonološka asocijacija temelji se na sličnosti među riječima u govoru ili pismu (*ibid.*). Isti autori ističu kako su prijašnja istraživanja pokazala da su fonološke asocijacije rijetke te da izvorni govornici najčešće navode paradigmatičke asocijacije, dok su u istraživanjima s inojezičnim govornicima engleskoga jezika najčešće sintagmatske asocijacije (*ibid.*). Aitchison (1997) dodaje kako gramatika nije odvojena od značenja, već da su riječi u mentalnom leksikonu čvršće povezane s drugim riječima iste vrste (na primjer imenica je čvršće povezana s drugim imenicama, nego s glagolima bliskog značenja), barem što se tiče imenica, glagola i, u manjoj mjeri, pridjeva. Istovremeno, neke semantičke veze među riječima jače su od drugih – na primjer, Aitchison (*ibid.*) ističe kolokacije kao najčvršće veze, dok hiperonimiju navodi kao primjer slabijih veza. Asocijativno, dakle, značenje uključuje semantičke (značenjske) informacije, morfološke i sintaktičke informacije (koje uključuju natuknice i pravila o upotrebi riječi) te fonetske i fonološke informacije (uključuju pravila o izgovoru i pisanju) (Erdeljac, 2009).

Stacy i dr. (2006) razlikuju perspektivu koja poima lingvističku asocijaciju kao ustaljenu vezu koja se pojavljuje u jezičnoj uporabi i teorije konceptualne asocijacije koje sadrže više različitih razina – one mogu biti sjećanje na riječi, miris, dodir, pogled, osjećaj i slično. Pritom autori ujediniuju te dvije perspektive te ističu kako ujedinjene imaju potencijal primjene u istraživanju ponašanja, kao što i sami koriste u istraživanju ponašanja povezanima s ovisnošću o opijatima

(*ibid.*). Dakle, verbalna asocijacija može uključivati i neverbalne razine asocijacije, kao što su miris, dodir, osjećaj i slično, a povezane su i s ponašanjem.

4. 9. PROCESNOST MENTALNOG LEKSIKONA

Razumijevanje jezika, prema Erdeljac (2009), dinamični je proces, a ne pasivan čin, a u taj je proces uključeno i enciklopedijsko znanje. Ufimtseva (2014) uspoređuje asocijacije na riječ *ja* iz Ruskog asocijativnog rječnika, za koji je građa prikupljena od 1988. do 1998. godine, te iz baze podataka modernog ruskog jezika, za koji je građa prikupljena od 2008. do 2011. godine. Nakon opisa promjena autorica zaključuje kako su promjene u asocijacijama odraz promjena u jeziku govornika ruskog jezika, a na konkretnom primjeru riječi *ja* autorica iščitava novu poziciju individualnosti kao vrijednosti, što utječe na promjene u asocijacijama (*ibid.*). Značenje, dakle, nije fiksirano, već se oblikuje i mijenja tijekom vremena pod utjecajem promjena na razini individualne svijesti, ali i promjena u kulturi određene zajednice.

4. 10. MENTALNI LEKSIKON KAO ODRAZ KULTURE

Na temelju dobivenih asocijacija radi se model verbalnih asocijacija. Takav model, navodi Ufimtseva (2014), odražava iskustvo izvornih govornika, a također sadrži i strukturu stvarnog jezika jer nema uplitanja nametnute lingvističke strukture – strukturu ne oblikuju lingvisti pomoću stručnih pretpostavki, već *naivni* ispitanici. Ista autorica nastavlja kako različite kulture mogu dijeliti zajednička iskustva, ali je organizacija elemenata iskustva u mentalnom leksikonu jedinstvena za svaku kulturu (*ibid.*). Tome je razlog ponajprije činjenica da je značenje u jeziku neodvojivo vezano uz proživljeno tjelesno i društveno iskustvo te biološke sposobnosti (Tuđman Vuković, 2009). Tuđman Vuković (*ibid.*) također ističe kako se proživljeno iskustvo konceptualizira u predodžbene sheme, kao što su pojam spremnika i omeđenosti prostora. Također, jedinice u mentalnom leksikonu nisu stalne, nego se oblikuju usvajanjem te odražavaju učestalost uporabe (*ibid.*). Asocijativno značenje, stoga, odražava iskustvo jer se izgrađuje na temelju iskustva, ali odražava i učestalost uporabe. Kako je percepcija iskustva

kulturološki uvjetovana i istom se iskustvu mogu pridavati različite vrijednosti, asocijativno je značenje omeđeno specifičnom kulturom (Mao 2013).

4. 11. KAKO PROUČAVATI MENTALNI LEKSIKON?

„Tvrđnja o povezanosti bliskih koncepata unutar mentalnoga leksikona najčešće se provjerava pokusima s riječju pobuđivačem (engl. *priming experiments*)“ (Erdeljac, 2009: 24). Pranoto i Afrilita (2019) pritom razlikuju testove slobodnih asocijacija, u kojima ispitanici slobodno ispisuju asocijacije na pobuđivačku riječ i testove zadanih asocijacija², u kojem ispitanici odlučuju o povezanosti dviju zadanih riječi. Test slobodnih asocijacija, dakle, ima samo jednu zadanu pobuđivačku riječ, a ispitanici slobodno odgovaraju reakcijskom riječju, dok su u testu zadanih asocijacija zadane dvije riječi, a ispitanici odgovaraju na to je li par riječi povezan značenjski ili nije.

Ipak, Ufimtseva ističe kako „eksperiment slobodnih asocijacija“ ima prednost u oblikovanju mentalnoga leksikona pojedinog jezika pred testom zadanih asocijacija jer se nelingvistički mentalni leksikon³ često uvelike razlikuje od lingvističkih pretpostavki, što u testu zadanih asocijacija s već zadanim poveznicama na dolazi do izražaja (Ufimtseva, 2014). Također, autorica ističe da test slobodnih asocijacija „odražava semantičke veze među riječima koje objektivno postoje u umu izvornog govornika“ (*ibid.*, 39, prevela autorica). Stacy i dr. (2006) ističu da je začetnik te metode Francis Galton 1879, a o samoj metodi navode kako su ispitanici u testu slobodnih asocijacija „upućeni odgovoriti prvom riječju ili nizom riječi kojih se prisjete kad im se prezentira riječ ili fraza što funkcionira kao pobuđivačka riječ“ (*ibid.*: 76, prevela autorica).

Pritom se od ispitanika može tražiti više odgovora na svaku pobuđivačku riječ, no prva reakcijska riječ, prema autorima Pranoto i Afrilita (2018), ima najčvršću vezu s pobuđivačkom riječju u mreži mentalnoga leksikona. Osim toga, Aitchison (1997) ističe kako ispitanici najčešće navode riječi koje su semantički bliske pobuđivačkoj riječi, a također i da standardni

² Autorica ovoga rada predlaže taj termin kao zamjenu za engleski *priming experiment*. Budući da se radi o testu u kojemu su asocijacije već zadane, a sudionik u istraživanju odlučuje o tome jesu li te riječi značenjski povezane.

³ Autorica ovoga rada predlaže taj termin kao zamjenu za engleski *naive mental lexicon*. Budući da riječ *naivni* u hrvatskomu jeziku dijelom može značiti *priglup* ili *lakovjeran*, bolja je riječ *nelingvistički*. Taj termin odgovara Ufimtsevinoj teoriji o mentalnom leksikonu govornika koji nije upućen u lingvistiku.

rezultati mogu biti drugačiji ako se pobuđivačke riječi pojave u grupi, odnosno ako značenjski bliske riječi stoje zajedno. Kod takvih se riječi preklapa dio značenja – *nukleus* značenja jedinstven je i blizak drugoj riječi, a marginalni se dio može preklapati (*ibid.*).

Na temelju testa slobodnih asocijacija radi se asocijativni rječnik. Takav je rječnik rezultat dvosmjernih istraživanja slobodnih asocijacija, u kojima se u drugom koraku reakcijske riječi ponovo zadaju kao pobuđivačke. Pritom je rječnik odraz značenja i primjene jezika u stvarnih izvornih govornika i u njemu se mogu tražiti različiti zaključci o kulturi u kojoj on nastaje (Ufimtseva, 2014).

4. 12. INTERDISCIPLINARNOST I PRIMJENA ASOCIJATIVNE METODE

Test slobodnih asocijacija često se koristi u psiholingvistici te je interdisciplinarne prirode (Erdeljac, 2009). S obzirom na to da se ovaj rad bavi primjenom asocijativne metode u interdisciplinarnu svrhu, donosi se pregled recentnih istraživanja s različitim relevantnom primjenom asocijativne metode. Pranoto i Afrilita (2018) ističu kako se test slobodnih asocijacija na mnoge načine može koristiti u proučavanju dvojezičnoga mentalnog leksikona te usporedbe između usvajanja materinskoga i stranoga jezika. Pritom metoda omogućuje pregled usvojena značenja riječi na različitim stupnjevima ovladavanja nekim (stranim) jezikom. Takva perspektiva otvara prostor oblikovanju novih metoda poučavanja inojezičnih govornika jer polazi od već postojeće strukture znanja. Također, metoda može poslužiti razvoju nekih novih metoda poučavanja stranoga i inoga jezika jer se riječi koje su u asocijativnoj vezi mogu poučavati zajedno. Iako se ovaj rad primarno ne bavi razlikom između materinskoga i inojezičnoga mentalnog leksikona, ti su rezultati relevantni jer hrvatske škole pohađaju i učenici kojima hrvatski jezik nije materinski jezik, a često je to rezultat kriznoga stanja (na primjer izbjeglice koji dolaze iz ratom zahvaćenih područja), stoga je jedna od mogućih primjena asocijativne metode u njihovu poučavanju.

S druge strane, Ufimtseva (2014) ističe kako asocijativni rječnik korisniku omogućuje uvid u pogled na svijet koji postoji unutar kulture u kojoj je rađen rječnik. Autorica se bavi pregledom asocijacija nekih riječi ruskoga jezika u razmaku od nekoliko godina te zaključuje da su promjene u asocijacijama rezultat promjena u ruskoj kulturi. Na primjer, u promjenama iščitava uspon individualnosti kao vrijednosti u društvu. Takav pristup, dakle, omogućuje uvid u

obilježja neke kulture te ima velik potencijal kulturoloških usporedbi unutar kulture na različitim etapama te u različitim vremenima, kao što Ufimtseva i sama zaključuje. To je istraživanje relevantno jer otvara mogućnost istraživanja kulture škole. Također, u okviru ovoga rada asocijativna metoda predlaže se u okviru evaluacije kriznoga djelovanja, a u dugotrajnim kriznim djelovanjima potrebno je usklađivati daljnje djelovanje s dobivenim rezultatima evaluacije te nakon njihove provedbe ponovno evaluirati rezultate djelovanja. Ako bi se metoda koristila u sljedećoj etapi kriznoga djelovanja, važno je u obzir uzeti rezultate o promjenama u kulturi koji se mogu iščitati pomoću asocijativne metode, kao što je to slučaj s Ufimtsevinim istraživanjem (Ufimtseva, 2014).

Također, Stacy i dr. (2006) ističu potencijal primjene asocijativne metode u svrhu terapije problema povezanih s ovisnostima o drogama i alkoholu. Isti autori navode kako je asocijacija odraz implicitnih, automatskih kognitivnih procesa koji su povezani s ponašanjem te zbog toga mogu biti korisni pri proučavanju ponašanja, kao što je korištenje opijata (*ibid.*). Autori na temelju asocijacija iščitavaju odraz iskustva povezana s uzimanjem opojnih sredstava te iščitavaju poveznicu s ponašanjem. To je istraživanje relevantno jer u tumačenju asocijacija pronalazi stavove, vrijednosti i iskustva koja su povezana s ponašanjem, a autori ta saznanja koriste u terapijske svrhe. Na sličan bi se način asocijativna metoda mogla primijeniti u pedagoškoj radionici ili pedagoškom razgovoru.

Osim toga, asocijativna metoda razvila se i kao metoda istraživanja ostvarenih ishoda u programima poučavanja prirodnih znanosti, a takav je primjer i istraživanje Hovardasa i Korfiatisa iz 2006. godine. Istraživači su u spomenutom istraživanju asocijativnu metodu primijenili u istraživanju promjena u konceptualizaciji pojmova na populaciji studenata biologije na kolegiju *Population Ecology* jednoga grčkog sveučilišta. Pritom uspoređuju asocijacije studenata na početku pohađanja kolegija s asocijacijama nakon odslušanoga kolegija. Metodu ocjenjuju kao dobar temelj za procjenu ostvarenih ishoda. Asocijativna se metoda, stoga, može primijeniti na procjeni znanja i usvojenih koncepata, a ne samo neosviještenih uvjerenja ili vrijednosti. Na sličan način asocijativna metoda može prikazati znanja koja učenici imaju o kriznomu stanju te asociiraju li riječi relevantne za krizno stanje uz činjenice ili teorije zavjere, što je jedan od ciljeva kritičke perspektive u pedagogiji kriznih stanja.

Osim toga, važno je istaknuti moguće poteškoće u primjeni asocijativne metode. Stacy i dr. (2006) ističu ograničenja i kritike primjene ove metode, osobito u svrhu istraživanja ponašanja,

od kojih su neke: mogućnost filtriranja rezultata zbog usklađivanja s društveno poželjnim odgovorima, svijest o sadržaju i svrsi istraživanja, utjecaj čimbenika kao što su rod, dob, crte osobnosti i slično. Uz to, Aitchison (1997) navodi kako se asocijacije mijenjaju ako se riječi ispituju u određenom kontekstu odnosno ako su povezane s ostalim pobuđivačkim riječima. Ovaj rad prevladava kritike o dobi i spolu jer dobivene rezultate prikazuje u međuovisnosti po dobi i spolu. Potonja je pak kritika u ovom radu prevladana jer se istraživanje bavi riječima u kontekstu krize, a ne značenjem u općemu jeziku.

4. 13. JEZIK KORONAKRIZE I JEZIK U BORBI S POSLJEDICAMA POTRESA

Istraživanja Panzeri, Di Paola i Domaneschija (2021) u talijanskom jeziku te Štrkalj Despot i Ostroški Anić (2021) u hrvatskome jeziku bave se jezikom vezanim uz koronavirus u javnomu diskurzu te konceptualizacijom koronakrize u okviru metafore rata. Oba istraživanja slažu se kako se u pozadini jezika vezana uz koronavirus i politike sprječavanja širenja zaraze krije metafora rata. Oba se rada slažu s tim da jezik vezan uz koronakrizu sadrži puno novotvorenica, pri čemu se mogu pratiti ubrzane jezične promjene. Pritom se javlja središnje pitanje – utječe li takav koncept na ponašanje građana. Dok Štrkalj Despot i Ostroški Anić (2021) navode kako utječe, što se vidi u povećanju autoritarnosti, povećanju anksioznosti te ograničavanju ljudskih prava i sloboda, Panzeri i dr. (2021) zaključuju kako spomenuta metafora rata utječe samo na one građane ili primatelje informacije u čiji se sustav vrijednosti, znanja i mišljenja takva metafora uklapa.

Pritom Panzeri i dr. (2021) navode i pozitivne učinke takva koncepta – pomaže u poimanju virusa koji se ne može vidjeti i procesa u tijelu koji se događaju tijekom oboljenja, a također i pomažu u shvaćanju prijetnje te hitnosti krize. Štrkalj Despot i Ostroški Anić (2021), imajući na umu potrebu za konceptualizacijom takve teške i apstraktne pojave, ali i moguće negativne posljedice metafore rata, ističu metaforu požara kao zamjenu. Lacković i dr. (2021) ističu kako je u jeziku koronakrize prisutna i metafora apokalipse, a navode kako se isti koncepti nalaze i u diskurzu o potresu u Petrinji (Lacković i dr., 2021). Pritom se, navode Panzeri i dr. (2021) pojavljuju riječi kao što su *rat*, *mobilizacija*, *oružje*, *katastrofa* i sl.

4. 14. ZAKLJUČAK

Koronakriza i kriza borbe s posljedicama s potresom imaju brojne učinke na društvo i školu. Važna je pritom perspektiva pedagogije kriznih stanja, koja uključuje djelovanje tijekom kriznoga stanja, odgoj za rezilijentnost koji se odvija prije kriznoga stanja te evaluaciju provedena pedagoškog djelovanja tijekom kriznoga stanja. Potonja zadaća uključuje analizu odgajaničkov razumijevanja značenja koje on pridaje kriznomu stanju, pojedinim zaštitnim faktorima te smislu samoga kriznog stanja. Ta se zadaća očituje ponajprije u pedagoškom razgovoru, ali i u svakomu drugom pedagoškom djelovanju, a može se temeljiti na asocijativnoj metodi. Razlog tomu je priroda asocijacije, koja odražava utjecaje društva i kulture čiji je odgajaničkov dio, ali i vrijednosti, znanja, stavove, proživljeno iskustvo i slično. Zbog toga se ta metoda može primijeniti u kontekstu dugoročnih koronakrize i krize suočavanja s posljedicama potresa u svrhu evaluacije provedenoga pedagoškog djelovanja i planiranju daljnjega djelovanja.

5. PROBLEM I CILJ ISTRAŽIVANJA

Iz pregleda spoznaja asocijativna se metoda nameće kao metoda s velikim potencijalom u istraživanjima odgajaničkov doživljaja akcidentalne krize. Pritom će se navedene teorijske pretpostavke istražiti na uzorku učenika predmetne nastave osnovne škole na području Grada Zagreba. Istraživanjem se žele utvrditi značenja koja učenici pridaju riječima što su često korištene u javnom prostoru u okviru tih dviju kriza. Također, istraživanje je usmjereno na to kakva je priroda tih asocijativnih veza, želi se ponuditi objašnjenje o prirodi tih asocijativnih veza te razjasniti što je razlog upravo takvim asocijativnim vezama. Time rad želi ponuditi evaluaciju postojećeg pedagoškog djelovanja, otvoriti novi smjer pedagoške prakse u radu s učenicima tijekom ovih dviju kriza, ali i ponuditi novu lingvističku perspektivu.

6. HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Istraživanje polazi od sljedećih pretpostavki.

1. Većina učeničkih verbalnih asocijacija na riječi povezane s koronakrizom i posljedicama potresa paradigmatičke su asocijacije.
2. Verbalne učeničke asocijacije na riječi povezane s koronakrizom i posljedicama potresa ovise o značenju riječi u kontekstu krize, a ne o obliku riječi.
3. Većina je verbalnih asocijacija na riječi povezane s koronakrizom i posljedicama potresa zajednička sudionicima u istraživanju.

Prva hipoteza proizlazi iz rezultata istraživanja iz prethodnih poglavlja ovoga rada, a koji se tiču odnosa paradigmatičkih i sintagmatičkih asocijacija u izvornih govornika. Dok se spomenuti radovi bave engleskim jezikom, ovo će istraživanje provjeriti jesu li paradigmatičke asocijacije češće i u hrvatskom jeziku kao materinskom jeziku. Također, želi se istražiti i leksičko-semantički odnos između pobuđivačke i reakcijske riječi, a također i provjeriti u kolikoj su mjeri u asocijativnom značenju prisutna enciklopedijska znanja, proživljeno iskustvo te stavovi.

Druga hipoteza propituje tvrdnju da su fonološke asocijacije, odnosno asocijacije koje se temelje na obliku riječi, iako su sve istraživane riječi bliske te se tiču istoga konteksta. Hipoteza se provjerava analizom vrste asocijativne veze te se uspoređuje broj fonoloških asocijacija u ukupnim odgovorima.

Treća je hipoteza povezana s brojem individualnih i zajedničkih asocijacija. S obzirom na to da su istraživane riječi postale dio općeg jezika tijekom spomenutih dviju kriza te su prevladavale u javnom diskurzu o ovim krizama, želi se potvrditi da te riječi imaju zajednička značenja. Hipoteza se provjerava brojem zajedničkih asocijacija u odnosu na broj individualnih asocijacija.

7. OSNOVNE VARIJABLE

Budući da u dosadašnjim istraživanjima postoje značajne razlike između mentalnog leksikona materinskog jezika i inoga jezika, u Upitniku se izdvaja razlika između hrvatskoga jezika kao materinskoga i kao inoga jezika.⁴

Također, u Upitniku se izdvajaju razlike prema dobi (odnosno razredu) i spolu jer se te dvije varijable ističu kao varijable koje utječu na asocijacije (osobito Stacy i dr, 2006).

Osim toga, Upitnik razdvaja učenike škole koja je morala biti preseljena na druge lokacije zbog posljedica potresa te učenike škole čija zgrada nije imala teža oštećenja od potresa. Ta je distinkcija važna zbog riječi *epicentar* te *podrhtavati*, koje se tiču potresa. Uz to, upitnik ističe i to jesu li učenici za vrijeme potresa bili u Zagrebu, odnosno imaju li iskustvo potresa.

8. PROVEDBA ISTRAŽIVANJA

U uvodnoj su etapi izrađeni *Upitnik za istraživanje verbalnih asocijacija o kriznim stanjima učenika predmetne nastave OŠ* (Prilog 1), *Poziv na istraživanje za roditelje* (Prilog 2), *Informirani pristanak za roditelje* (Prilog 3), *Poziv na istraživanje za sudionike u istraživanju* (Prilog 4) te *Informirani pristanak za sudionike istraživanja* (Prilog 5), koji su poslani Povjerenstvu za etičnost u pedagoškim istraživanjima, čija se potvrda nalazi u prilogu (Prilog 6). U suradnji s mentorima odabrane su OŠ Bukovac i OŠ Jordanovac⁵. Nakon dobivanja Izjave Povjerenstva kontaktirane su odabrane škole te je u suradnji sa stručnim suradnicima pedagozima dogovorena provedba istraživanja. Pritom je od ravnatelja škole tražena usmena suglasnost o provođenju istraživanja.

⁴ Iako se istraživanje provodi u glavnomu gradu Republike Hrvatske u školama u kojima je hrvatski jezik službeni jezik, dio učenika odabranih škola i razreda izbjeglice su iz Ukrajine kojima je hrvatski strani jezik. Kako bi se u dobivenim rezultatima ti odgovori mogli razlikovati, potrebno je navesti pitanje o materinskomu jeziku u Upitniku te tumačiti taj podatak kao osnovnu varijablu.

⁵ Autorica ovoga rada zahvaljuje ravnateljici OŠ Bukovac dr. sc. Mirjani Boras i ravnatelju OŠ Jordanovac Davoru Krnjeti, prof., a osobito pedagoginjama Jadranki Bizjak-Igrec i Silviji Teskeredžić, kao i svim razrednicima razrednih odjela koji su sudjelovali istraživanju.

U drugoj su etapi, u suradnji sa stručnim suradnicima škola odabrani po jedan peti razred, jedan šesti, jedan sedmi te jedan osmi razred svake škole te su preko razrednika poslani pozivi na istraživanje te informirani pristanci za roditelje i za učenike. Pozivi i pristanci prvo su poslani u digitalnom obliku u grupe roditelja i razrednika odnosno na e-adrese roditelja, a nakon malog broja vraćenih informiranih pristanaka roditelja, oni su poslani i u fizičkom obliku preko učenika, odnosno podijeljeni na roditeljskome sastanku. Razrednici su informirali učenike o provedbi istraživanja te su prikupili njihove informirane pristanke.

U suradnji sa stručnim suradnicima pedagozima dogovorene su potrebne prilagodbe učenicima s teškoćama. Istraživanje je provedeno 13. rujna 2023. u OŠ Bukovac i 21. rujna 2023. u OŠ Jordanovac. U svakom je razredu istraživačica u uvodnom dijelu pročitala uvodni dio iz Upitnika, dala uputu o navođenju jedne riječi u što kraćem vremenu iskrenula pozornost na prisutnost stručnoga suradnika pedagoga, kojemu se učenici mogu obratiti u slučaju pojave negativnih emocija vezanih uz koronakrizu i uz potres. Učenicima s teškoćama osigurana je potrebna podrška, prilagodba upitnika, čitanje pitanja, odnosno rješavanje upitnika s asistentom.

Sudionici u istraživanju tijekom provedbe istraživanja bili su u svojim učionicama, u tišini su popunjavali Upitnik (Prilog 1) te su na pitanja o značenju pojedinih riječi bili upućeni na to da se sami prisjete gdje su mogli čuti zadanu riječ ida je u redu ako nemaju reakciju na pojedinu pobuđivačku riječ.

Usljedila je obrada podataka i analiza dobivenih rezultata. Dobiveni rezultati podijeljeni su sa stručnim suradnicima pedagozima, s posebnom naznakom odgovora kod kojih je potrebno daljnje pedagoško djelovanje (ukupni zaključci i potreba za razvojem rezilijentnosti i kritičkog mišljenja, odgovori koji reflektiraju moguća ovisnička ponašanja i slično).

8. 1. ODABIR RIJEČI ZA OBLIKOVANJE UPITNIKA

S obzirom na to da ne postoji čestotni rječnik vezan uz koronakrizu ili uz borbu s posljedicama potresa, autorica je u suradnji s mentorima nasumično odabrala česte riječi koje su se pojavljivale tijekom spomenutih kriza u medijima. Odabrano je petnaest riječi.

Najviše se riječi odnosi na koronakrizu. Štrkalj Despot (2020) navodi kako je u diskurzu koronakrize čest prijenos iz medicinskog rječnika u svakodnevni jezik. Od takvih riječi odabrane su *cjepivo*, *dezinficirati*, *kapljično*, *pandemija*, *testirati se* i *virus*. Riječ *cjepivo* imenica je koja se odnosi na sredstvo kojim se vrši cijepljenje protiv zarazne bolesti. *Cjepivo* protiv koronavirusa osobito je kontroverzna riječ u ovom diskurzu. Iako se koristi kao jedna od najčešćih metoda u borbi s virusnim bolestima, primjena cjepiva ima mnogo protivnika. U kontekstu škole riječ je vrlo važna jer je tema rasprava bilo i cijepljenje djece, stoga je važno istražiti značenje koje sami učenici pridaju ovoj riječi. *Dezinficirati* jest glagol važan u medicini, a osobito čest tijekom koronakrize jer se ta radnja isticala kao jedna od glavnih mogućnosti u borbi protiv koronavirusa. Dezinficirale su se ruke i školski namještaj te je to postupak kojemu su učenici bili svakodnevno izloženi. *Kapljično* jest jedini prilog na popisu, a daje informaciju o tome kako se koronavirus širi. Pripada nešto užem medicinskom vokabularu, ali korišten je i u općem jeziku tijekom koronakrize. *Pandemija* je osobito važan pojam vezan uz koronakrizu jer označava globalnu ugrozu (HJP, s. v. *pandemija*). *Testirati se* jest još jedan glagol koji u općem jeziku ima mnogo šire značenje, no tijekom koronakrize često je bio predmet rasprava u kontekstu škole jer je za učenike bila propisana mjera samotestiranja. *Virus* je odabran jer ga je teško pojmiti zbog granice živoga i neživoga koja ga definira te zbog činjenice da ga se ne može vidjeti golim okom, a uzročnik je ove bolesti.

Druga skupina riječi vezana je uz mjere namijenjene sprječavanju širenja koronavirusa. To su: *lockdown*, *maska*, *na daljinu*, *samoizoliran*, *socijalna distanca*, *stožer*. Iako za *lockdown* postoje prijedlozi koji su više u duhu hrvatskoga jezika, u medijima se ipak najviše koristila engleska riječ *lockdown* te je učenicima najpoznatija upravo u tom obliku. Riječ je odabrana jer se odnosi na vrlo tešku mjeru koja je jako promijenila svakodnevni život svih ljudi u državama s ovom mjerom, a osobito djece. *Maska* u svakodnevnomu govoru može imati značenje karnevalske maske, ali u kontekstu koronakrize označava preporuku nošenja medicinske maske za zaštitu od primanja i prenošenja koronavirusa. U školama je tijekom jeseni 2021. bilo obavezno nošenje maski za učenike viših razreda osnovne škole, kao i za sve djelatnike te je značajno istražiti njezino značenje upravo na populaciji učenika. Izraz *na daljinu* odabran je jer su međuljudski odnosi, školovanje, provođenje slobodnoga vremena te sve druge aktivnosti tijekom *lockdowna* postali *na daljinu*. Osobito je to važno spomenuti u kontekstu škole i školovanja jer su svi učenici iskusili period školovanja na daljinu. *Samoizoliran* je pridjev koji se odnosi na mjeru samoizolacije, odnosno na osobu koja se pridržava mjere samoizolacije, a povezana je i s bolešću, ali i s kontaktom sa zaraženom osobom. S obzirom na to da je velik dio

učenika viših razreda osnovne škole imao mjeru samoizolacije, važno je uključiti riječ upravo u obliku pridjeva s kojim se većina učenika i sama mogla poistovjetiti u nekom trenutku. *Socijalna distanca* sintagma je koja se odnosi na mjeru koja je bila propisana na svim javnim mjestima, što je također izazvalo brojne polemike, osobito u kontekstu vrtića, ali i škola. Pritom je često isticana suprotnost socijalne distance s potrebama djece za razvojem vršnjačkih i drugih socijalnih odnosa. *Stožer* je imenica koja se odnosi na tijelo koje je oformljeno za donošenje odluka o mjerama za suzbijanje zaraze koronavirusa. S obzirom na to da je postojanje i djelovanje stožera izazvalo najviše polemika te da je stožer tijelo koje je donijelo sve mjere oko koronavirusa, važno je uključiti i ovu riječ u istraživanje.

Treća skupina riječi tematizira potres. Odabrane su riječi *epicentar* i *podrhtavati*. *Epicentar* je imenica koja je ušla u opći jezik kao mjesto na kojemu se potres najviše osjeti i ima najveće posljedice. *Podrhtavati* jest učestali glagol koji označava ponovljeno podrhtavanje tla tijekom glavnoga potresa, kao i tijekom naknadnih udara. Učenici koji žive na zagrebačkome području i tijekom potresa su bili u Zagrebu iskusili su podrhtavanje tla i važno je istražiti njihovo razumijevanje te riječi, pogotovo stoga što može predstavljati ugrozu učeničke sigurnosti. Slijedi tablični prikaz odabranih riječi i njihovih značenja:

Tablica 1: Odabrane riječi i značenja tih riječi

Pobuđujuća riječ	Definicija
Cjepivo	sredstvo kojim se vrši cijepljenje protiv zarazne bolesti
Dezinficirati	postupak kojim se uništavaju zarazni mikroorganizmi
Epicentar	točka potresa na površini Zemlje
Kapljično	način prenošenja zarazne bolesti putem kapljica
Lockdown	mjera zatvaranja javnih mjesta i ograničavanja javnih događaja i kretanja s ciljem zaustavljanja zarazne bolesti
Maska	dio medicinskog pribora koji se koristi za prevenciju prenošenja zaraznih bolesti, stavlja se na usta i nos

Na daljinu	način virtualnoga odvijanja sastanaka, nastave, razgovora i slično
Pandemija	globalna epidemija, zarazna bolest koja ima velike posljedice u cijelomu svijetu
Podrhtavati	učestalo drhtanje zbog ne mehaničke pojave ili kao rezultat psiho-fizičke pojave uslijed bolesti ili jake emocije
Respirator	medicinski uređaj koji osigurava umjetno disanje pacijentima koji ne mogu samostalno disati
Samoizoliran	koji se pridržava mjere samoizolacije ili kojemu je propisana mjera samoizolacije
Socijalna distanca	razmak između ljudi koji je propisan kao mjera zaustavljanja pandemije koronavirusa, može se odnositi na društvenu isključenost
Stožer	tijelo koje upravlja mjerama zaustavljanja zarazne bolesti, može se odnositi na vojno zapovjedništvo
Testirati se	provjeriti testom, u kontekstu koronakrize mjera testiranja na bolest koja se provodi u svrhu sprječavanja širenja bolesti
Virus	stanični mikroorganizmi koji uzrokuju zarazne bolesti

9. UZORAK

U istraživanju je sudjelovalo 92 učenika viših razreda⁶ dviju osnovnih škola na području Grada Zagreba, od kojih je jedna preseljena na druge lokacije zbog posljedica potresa te do trenutka

⁶ Poziv na sudjelovanje u istraživanju za roditelje i Informirani pristanak za roditelje poslani su roditeljima četiriju razreda predmetne nastave svake škole, što je ukupno 154 roditelja. Roditeljima je poslano više podsjetnika, a informirani pristanci skupljeni su online te pismenim putem. Samo je 62% roditelja potpisalo pristanak (odnosno 95), 2% roditelja odnosno njih 3 odgovorilo je da ne žele da njihovo dijete sudjeluje u istraživanju, a 38% roditelja odnosno njih 59 uopće nije vratilo svoj odgovor na informirani pristanak. Stručni suradnici pedagozi škola navode kako i sami imaju problem s dobivanjem pristanaka roditelja jer velik dio roditelja ne odgovara na suglasnosti za aktivnosti koje se provode u školi, što otvara novu pedagošku perspektivu u mogućim daljnjim istraživanjima.

istraživanja nije vraćena u matičnu zgradu i druga škola koja nije bila seljena te je škola domaćin drugoj školi preseljenoj zbog potresa. U uzorku je bilo 20 učenika petog razreda, 12 učenika šestog razreda, 27 učenika sedmog razreda te 33 učenika osmog razreda. Od ukupnog broja učenika, 56 su muškog spola, a 36 su ženskog spola. Od toga je 44 učenika škole koja je preseljena i 48 učenika škole koja nije preseljena nakon potresa. Uzorak je neujednačen po broju sudionika u istraživanju prema dobi, što je rezultat (ne)spremnosti roditelja na davanje informiranoga pristanka. Kako se tema tiče traumatičnoga iskustva koronakrize i potresa, čije posljedice tek ostaje otkriti, razumljivo je zašto su roditelji mlađe djece, tj. petog i šestog razreda, bili manje skloni dopustiti sudjelovanje njihove djece u istraživanju. Uzorak je homogen po varijabli materinskoga jezika (svim je učenicima hrvatski materinski jezik)⁷ i po varijabli iskustva potresa (samo jedan je učenik odgovorio kako u vrijeme potresa nije živio u Hrvatskoj te su njegovi odgovori izuzeti u analizi riječi *epicentar* te *podrhtavati*).

10. OBRADA PODATAKA

Nakon provedbe istraživanja reakcijske su riječi prepisane u digitalni oblik u kategorije prema razredu, spolu i školi. Svaka je riječ razmotrena u okviru ukupnih odgovora, određena je vrsta leksičko-semantičke veze između pobuđivačke i reakcijske riječi, a zatim se određivao broj sintagmatskih i paradigmatičkih asocijacija, broj asocijacija koje su povezane sa stavom odnosno s iskustvom, broj opisnih odgovora i broj zajedničkih i individualnih asocijacija. U završnoj su se etapi uspoređivali tipovi odgovora prema školi, spolu i dobi.

Reakcijske su riječi poredane prema čistoći od najčešće do najrjeđe, a reakcijske riječi s istom čistoćom poredane su abecedno. Na kraju je prikazan ukupni broj odgovora, broj individualnih i zajedničkih odgovora te raspršenost odgovora, odnosno broj reakcijskih riječi na svaku pobuđivačku riječ.

Odgovori učenika navedeni su u nelektoriranu obliku.

Troje učenika čiji su roditelji dali informirani pristanak za sudjelovanje djeteta nije bilo u školi odnosno odbilo je sudjelovati u istraživanju.

⁷ Razredne odjele koji su odabrani za sudjelovanje u istraživanju pohađa nekoliko učenika izbjeglica iz Ukrajine, ali njihovi roditelji i skrbnici nisu dali informirani pristanak za sudjelovanje u istraživanju.

CJEPIVO – igla (20), korona (10) / corona (3) / COVID-19 (3) (uk. 16), lijek (7) / ljek (uk. 8), bol (4), pikica (4), fajzer / fizer / pfizer (uk. 3), bolnica (2), injekcija (2), krv (2), protiv korone (2), virus (2), zdravlje (2), bolest, bolno, cijepljenje za školu, cijev, gripa, laž, liječenje, nije potrebno, otrov, otrovno, pivo, po meni korisno, pomoć, posljedice, prevara, smirenost, smrt, stvar za cijepljenje ljudi, Španjolska gripa, šprica, užas, završetak, zaštititi, žalost

91 odgovor (67 zajedničkih odgovora, 24 individualna odgovora), raspršenost: 36

DEZINFICIRATI – alkohol (10), ruka / ruke (8), očistiti (7), dezinficijens (6), bakterija / bakterije (4), korona (3) / COVID-19, čistoća (2), čišćenje (2), dezinfekcija (2), dobro (2), higijena (2), stvari (2), zaštita (2), auto, čistiti, higijenski, kapi vode, korisno, liječiti, ne bakterije, oprati, oprati ruke, osigurati, peckanje, peče, počistiti, posjekotina, potrebno, pranje ruke, prati se, prevencija, prljave ruke, rakija, sebe, smrdljivo, sprej, spriječavati bolest, stalno pranje ruku, strah, tijelo, virus, vlažne maramice, voda, zaštititi, zdravlje, zone

88 odgovora (55 zajedničkih odgovora, 33 individualna odgovora), raspršenost: 46

EPICENTAR – potres (38), središte (4), mjesto potresa (3), bolnica (2), centar (2), Epic games (2), mjesto gdje je potres najjači (2), središte potresa (2), točka (2), bolest, bolno, centar potresa, COVID-19, crveni krug, čudno, epičnost, epika, geografija, mall, Markuševac, mjesto, mjesto gdje nastaje potres, mjesto gdje je potres počeo, mjesto gdje se nešto događa, mjesto od kud je potres počeo, opasnost, petrinja, početak, pod, ruševine, sat, srebro, strah, strašno, šoping centar, Zagreb, zbunjen, Zemlja, zgrada, žrtva

88 odgovora (58 zajedničkih odgovora, 30 individualnih odgovora), raspršenost: 40

KAPLJIČNO – kapljica (7) / kapljice (10), kihanje (16), kap (4) / kapi, voda (5), slina (4), bolest (3), kašljanje (3), mokro (3), virus (3), kiša (2), oblak (2), prenošenje / prenošenje, širenje (2), zaraza (2), bakterije, gadno, hrabrost, kada kihneš, kapaljka, kemija, korona, krvlju, malo,

nepristojno, prijenos bolesti, put širenja bolesti, strani jezik, širenje kapljica, širenje zaraze, zanimljivo, zarazno

86 odgovora (69 zajedničkih odgovora, 17 individualnih odgovora), raspršenost: 31

LOCKDOWN – kuća (9), / kuća / u kući, izolacija (6), korona (3) / corona / COVID-19 (2), zatvoren (2) / zatvoreni / zatvoreno (3), zatvaranje (3), dosada (3), 2020 (2), apokalipsa (2), dosadno (2), izoliranost (2), karantena (2), nema škole (2), usamljeno (2), virus (2), zabrana izlaska (2), zaključano (2), bolestan, čekanje, dom, društvene mreže, englezi, fortnite, igra, igranje igrice non stop, igrice, ključ dolje, kriza, lokot, London, najgori period u životu, nasmiješ ići van, ne smijemo izlaziti, nigdje se nasmije ić, obrana, online škola, padanje, putovanje, razdoblje, svaka trgovina je zatvorena, sve je zatvoreno, špaga, usamljenost, velika zaraza, zabrana, zaključati, zaključavanje, zatvor, zatvoren u kući i igrati plejku, zatvoreni doma, zatvoreni smo, zatvorenje

90 odgovora (56 zajedničkih odgovora, 35 individualnih odgovora), raspršenost: 52

MASKA – korona (7) / koronavirus / corona (3) / COVID / COVID-19 (3), zaštita (12), teško disanje (6) / teže disanje, lice (6), doktor (4), maskare (4), faca (2), loše / loša, bojni plin, bol oko uši, bolest, bolnička, gušenje, gluh, glupost, kašljanje, kisik, manje zraka, muka, nemam zraka, nemožeš disat, nos, perika, plava, plava boja, prijenos bakterija, prljavo, rukavice, sigurnost, smetnja, svugdje, štetilo, štiti, toplina, udaljenost, virus, vrućina, vuna, vojnik, za usta i nos, zagušljiva, zaraza, zarobljenost, zašita, zlo

88 odgovora (51 zajednički odgovor, 37 individualnih odgovora), raspršenost: 45

NA DALJINU – škola (10), 2 m (2) / 2 metra (4) / 200 cm / dva metra (2), online (8), online nastava (7), daleko (3) / iz daleka, nastava (6), razmak (4), dalekozor (2), izolacija (2), korona (2), teams (2), 3 m, bolestan netko, daleki slobodni udarac, daleko od Borne, daljina, depresivno, dobro, dosadno, druženje, drvo, dugo neviđeno, elektronika, Google meet, komuniciranje, komunikacija, metar, naočale, ne viđanje, nesretno, nogometni pasovi na

daljinu, odvojeno, pravila, prijenos bolesti na daljinu, razgovor, razdaljina, sigurnost, sprint, što dalje, šuma, teško, udaljenost između osoba, usamljeno, uživanje

89 odgovora (56 zajedničkih odgovora, 33 individualna odgovora), raspršenost: 45

PANDEMIJA – korona (14) / corona (6) / corona virus (2) / covid-19 (2) / COVID-19 (3) / koronavirusa, bolest (12), virus (7), karantena (2), panda (2), strah (2), strašno (2), zaraza / zaraze, 2020, bakterije, bolest koja je u cijelom svijetu, događanja, dosadno, društvene mreže, epidemija, globalna bolest, grozota, jaka bolest, kada je više ljudi bolesno, kaos, kriza, laž, lubanja, najgora stvar, predsjednik, puno ljudi, smanjenje života, širenje, velik broj zaraženih, velika bolest, velika gripa, veliko širenje bolesti, zaboravljeno, zaraženi ljudi, zatvor, zombiji, životinja

86 odgovora (57 zajedničkih odgovora, 29 individualnih odgovora), raspršenost: 37

PODRHTAVATI – tresti (8) / tresti se (9) / trese se (2), potres (18), strah (5), hladno (3), hladnoća (2), kada se nešto trese (2), neugodno (2), temperatura (2), trema (2), zemlja (2), bolest, bojati se, corona, drhtanje, droga, hladno mi je, hladnoća, kad mi je hladno, hvatati, loš osjećaj, mrđanje, ne imati zraka, plašiti se, pod, posljedica potresa, simptom, smetnja, snijeg, stari ljudi, strahovanje, stres, stresno, tlo, tresenje, treskanje, trsenje, trešnja, ugroženost, užasan osjećaj, zimica

86 odgovora (56 zajedničkih odgovora, 30 individualnih odgovora), raspršenost: 40

RESPIRATOR – bolnica (20), disanje (5), smrt (5), aparat (2) / aparati (2), korona (2) / COVID-19, stroj za disanje (3), bolest (2), pomoć (2), teško disanje (2), uređaj (2), anbulanta, astma, čudna sprava, infuzija, inhaliranje, ispiranje, jako teška bolest, koma, loše stanje, lijek, ljudi, maska, medicinski, medicinski uređaj, medicinski uređaj za spašavanje, motor, mučenje, neugodno, pluća, potrebno, pomagajuće, pomoć u disanju, previše fortnita, puhanje, spas, sprava, sprava koja teškooboljelima pomaže disati, sprava u bolnici, stalak za infuziju, stari ljudi,

strah, stroj, stvar, teško bolestan netko, težak oblik bolesti, umjetno disanje, upomoć, uređaj za bolesne ljude, uređaj za disanje, zabrinuto, zrak, život

91 odgovor (48 zajedničkih odgovora, 43 individualna odgovora); raspršenost: 54

SAMOIZOLIRAN – soba (8), sam (5) / sami, izolacija (5) / izolacia, usamljen (4) / usamljeno, dosada (4), samoća (4), korona / korona virus / COVID-19 (2), bolestan (3), odvojen (3), sam si / sama sam, sam u sobi / sama u sobi, tužno (2), udaljen (2), zatvor (2), 7 dana min., bolest, bolnica, čovjek s maskom, dugo neviđeno, glupost, izoliran od drugih, izoliranje, kad si izoliran od ljudi, kada imaš koronu, karantena, katastrofa, krevet, kuća, ludnica, mental aid station, mentalna bolnica, ne smiješ ići van, nasmiješ biti u dodiru s nikim, nema me, nema škole, nemaš prijatelja, odvojenost, plašenje, problem, prostor gdje si samo ti, sam negdje, sam si i nema niko oko tebe, sam u kući, samost, smrt, stan, škola, televizija, temperatura, usamljenost, virus, zabrana prilaska drugima, zatvoren od svijeta

92 odgovora (53 zajednička odgovora, 39 individualnih odgovora), raspršenost: 53

SOCIJALNA DISTANCA – 2 m (13) / 2 metra (10) / dva metra (4) (uk. 27), udaljenost (6), 2 m razmaka / 2 metara razmaka / razmak 2 m / razmak od 2 m / razmak od dva metra (uk. 5), daleko (2), pravilo / pravila, razmak (2), 250 cm, 2 m daljine, bez da se zaraziš, bez grljenja, biti kući, da se ne zarazi, daljina, djeljenje, dva, igrati igrice, izolacija, ja, kamen, korona, kuća, ljudi, makni se od mene, maske, metar, ne vidim svoje prijatelje, nema smisla, neugodno, online, osobni prostor, pomoć, prekršena, prijatelji, razmak između ljudi, sam, samoća, stajanje u dućanu 1.5, što dalje od ljudi, teams, tužno, učenje, udaljavanje, udaljenost između prijatelja, udaljiti se, usamljeno, zaštita od korone, zdravlje, zid kod blagajnika, *crtež (dvoje ljudi između kojih je strelica na kojoj piše 2 m)

87 odgovora (44 zajednička odgovora, 43 individualna odgovora), raspršenost: 50

STOŽER – vijesti (10) / vjesti, Vili Beroš (6) / Beroš (2), civilna zaštita (4), civilni (2), mjesto (2), ministri (2), odluke (2), politika (2), TV (2) / televizija, vlada (2) / Vlada, Alemka,

Backrooms, bolnica, capak, COVID-19, doktori, glavni, glavni za pandemiju, grožđe, grupa ljudi, grupa random ljudi, HDZ, HZJH, informacije, izvještavaju, Ivana mama, lopovi, ljestvica, ljudi koji nas obavještavaju, ljudi koji su nam zagoršavali život, mjesto gdje pokušavaju pronalaziti rješenja da se smanji bolest, moja majka, ne rade svoj posao, nešto što određuje mjere, novinari, onaj dosadni, oni koji znaju, Plenković, političari, pravila, sabor, strogost, stručni, stožac, sud, test, testiranje, učitelj, visoka zgrada, vojska, vozilo, zabavno za gledati, zanimljivo, zatvor

83 odgovora (39 zajedničkih odgovora, 44 individualna odgovora), raspršenost: 54

TESTIRATI SE – korona (5) / koronavirus / corona (3) / covid (2) / COVID-19 (2) (uk. 13), test (10), kad ti guraju štapić u nos, / guraju ti štapić u nos / guranje štapića u nos (2) / gurat u nos / gurati nešto u nos / staviti neš u nos (uk. 7), neugodno (3), štapić (3), bolnica (2), dobro (2), igla (2), ispitati (2), nos (2), pozitivan / pozitivno, štap u nos / štapić u nosu (2), štapić za uho / štapić za uši, test na koronu (2), testiranje / testiranje, bris, bris nosa, brzi, bolesni ljudi, bolest, cjepiti se, crvena linija, čekanje, čuvati se, drhtanje, inekcija, kada se testiraš na nešto, kašalj, maska, muka, negativan i pozitivan, pikati se, pokušati, protiv corone, provjera znanja, provjeriti se, sida, slina, stalno, strah, stres, suze, svrbi me nos, test na bolest, testiranje na koronu, umiranje, vaditi krv, vidjeti stanje

90 odgovora (57 zajedničkih odgovora, 33 individualna odgovora), raspršenost: 49

VIRUS – korona (18) / corona (7) / corone / COVID-19 (6) / covid (2), bolest (23), bakterija (4), loše (3), pandemija (3), kuga (2), prenosi se (2), zaraza (2), zarazno / zarazan, bolest koja se prenosi, droga, Islam, kašljanje, laž, mobitel, molekula, nemoć, neosjećati se dobro, nešto loše, pikava lopta (* objašnjenje „onaj prikaz virusa iz udž.“), prenošenje, širenje, zelena, *crtež prikaza strukture virusa

90 odgovora (75 zajedničkih odgovora, 15 individualnih odgovora), raspršenost: 24

11. ANALIZA REZULTATA PREMA ASOCIJATIVNIM POLJIMA

U ovom poglavlju tumače se dobiveni rezultati za svaku pobuđivačku riječ. Objašnjava se vrsta leksičko-semantičke veze i ističu se odgovori važni za pedagoško razumijevanje rezultata. Odgovori su prikazani u lektoriranu obliku. U uglatim su zagradama prikazani argumenti na temelju kojih je određena vrsta leksičko-semantičke veze između pobuđivačke i reakcijske riječi.

11. 1. CJEPIVO

Najčešći odgovor na riječ *cjepivo* jest *igla*, meronim pojma *cjepivo* ['igla je dio cjepiva']. Meronimi su također *injekcija* i *šprica*, dok je pojam *bolnica* holonim ['cjepivo je dio bolnice']. Druga najčešća reakcijska riječ jest hiponim *korona* u svim pravopisnim izvedenicama s ukupno 16 odgovora, a hiponimi su još riječi *pfizer* te *gripa* jer su sve to vrste bolesti za koje postoje cjepiva odnosno vrsta cjepiva. Treći najčešći pojam jest *lijek* – hiperonim ['cjepivo je vrsta lijeka'] – a također hiperonim jest i individualna asocijacija *liječenje*. Odgovorima leksičke hijerarhije može se pribrojiti i asocijacija *krv*, koja se može tumačiti kao kohiponim ['cjepivo i krv vrste su tjelesne tekućine'] ili meronim pojmu *cjepivo* ['cjepivo postaje dio krvi']. Od paradigmatskih asocijacija javlja se i pojam *pikica*, sinonim u razgovornom jeziku odnosno razgovorni deminutiv pojma *cjepivo*. Među sintagmatskim asocijacijama pojavljuje se zajednička asocijacija *virus* te individualna *protiv korone*. Obje su kontekstni antonimi, dio sintagmi *cjepivo protiv virusa* / *cjepivo protiv korone*. Uz to, javljaju se i dvije apstraktne imenice koje označavaju svrhu primjene cjepiva – *bolest*, *zdravlje* – mogu se tumačiti kao sintagmatske asocijacije ['cjepivo za očuvanje zdravlja, protiv bolesti']. Također, pojavljuje se odgovor *španjolska gripa* koji reflektira iskrivljeno enciklopedijsko znanje, jer se radi o bolesti koja je uzrokovala pandemiju prije izuma cjepiva (Povijest.hr, n. g.). Pojavljuje se jedan opisni odgovor: *stvar za cijepljenje ljudi*. Zanimljive su asocijacije koje se ne mogu uvrstiti među čiste leksičko-semantičke kategorije, a to su asocijacije koje proizlaze iz proživljenoga iskustva (*bol*, *bolno*, *cijepljenje za školu*) te asocijacije na temelju stava (*laž*, *nije potrebno*, *otrov*, *otrovno*, *po meni korisno*, *pomoć*, *prevara*, *smirenost*, *smrt*, *užas*, *završetak*, *zaštiti*, *žalost*), pri čemu je među potonjima 8 negativnih sudova i 5 pozitivnih. Javljaju se i dvije fonološke asocijacije: *pivo* i *cijev*.

11. 2. DEZINFICIRATI

I riječ dezinficirati među najčešćim odgovorima ima asocijacije leksičke hijerarhije: *alkohol* jest hiponim ['alkohol je vrsta dezinficijensa'], ujedno i asocijacija sredstva. Jednako se mogu tumačiti i *dezinficijens*, *rakija*, *sprej*, te *vlažne maramice* [sve su to vrste dezinficiranja]. Pritom je *dezinficijens*, kao i riječ *dezinfekcija*, morfološki povezan odgovor s pobuđivačkom riječju. *Kapi vode* i *voda* meronimi su pojma *dezinficirati* ['kapi vode i voda sastojci su tekućina za dezinficiranje'], dok je *prevencija* hiperonim ['dezinfekcija je vrsta prevencije']. Asocijacije *bakterija/bakterije* i *virus* antonimi su, dok su sinonimi *čistiti*, *čistoća*, *čišćenje*, *higijena*, *higijenski*, *očistiti*, *oprati*, *počistiti*, *prati se*. Sintagmatske se asocijacije najviše odnose na ono što se može dezinficirati: *auto*, *korona / COVID-19*, *posjekotina*, *prljave ruke*, *ruka / ruke*, *sebe*, *stvari*, *tijelo*, *zone*, kao što je slučaj i s riječju *ruke*, drugim najčešćim odgovorom (pojavljuje se kao devet samostalnih odgovora te dio četiriju opisnih odgovora). *Ne bakterije*, *oprati ruke*, *pranje ruke*, *sprječavati bolest*, *stalno pranje ruku* opisni su odgovori. Također, odgovori *dobro*, *korisno*, *liječiti*, *osigurati*, *potrebno*, *zaštita*, *zaštiti*, *zdravlje* temelje se na stavu, dok asocijacije *peckanje*, *peče*, *smrdljivo*, *strah* proizlaze iz proživljenoga iskustva.

11. 3. EPICENTAR

Uz riječ *epicentar* najčešća je reakcijska riječ *potres* ['epicentar je dio potresa'], holonim pobuđivačkoj riječi. Također, od paradigmatskih se reakcija javljaju i sinonimi: *centar*, *mjesto*, *početak*, *središte*, *točka*. Nekoliko je asocijacija koje reflektiraju enciklopedijsko znanje: *geografija*, *Markuševac*, *Petrinja*, *Zagreb*, *Zemlja*. Ukupno je 11 odgovora deskriptivno: *centar potresa*, *mjesto gdje je potres najjači*, *mjesto gdje nastaje potres*, *mjesto gdje se nešto događa*, *mjesto gdje je potres počeo*, *mjesto otkuda je potres počeo*, *mjesto potresa*, *središte potresa*. Većina odgovora odnosi se na definiranje epicentra, dok je odgovor *mjesto gdje se nešto događa* vezan uz značenje koje Hrvatski jezični portal označava prenesenim značenjem (HJP, s.v. *potres*), a odnosi se na centar u širem smislu riječi. Još su dva odgovora povezana s prenesenim značenjem: *mall* i *šoping centar*. Ukupno je 16 asocijacija koje proizlaze iz osobnoga iskustva: *bolest* [zagrebački potres dogodio se u trenutku pandemije, što su učenici iskusili], *bolno*, *bolnica* [u zagrebačkomu potresu stradalo je nekoliko bolnica, osobito Petrova bolnica, iz koje su roditelji neposredno nakon potresa morale biti evakuirane, što je bilo jako zastupljeno u medijskim izvještajima te je vjerojatno rezultat iskustva], *COVID-19*, *crveni krug* [medijska

izvještavanja epicentar su potresa označavala crvenom točkom], *čudno, opasnost, pôd* [sudionik istraživanja vjerojatno je osjetio podrhtavanje tla, odnosno poda], *ruševine* ['epicentar jakog potresa obično je mjesto gdje nastaju najveća oštećenja i ruševine', što se može tumačiti i kao enciklopedijsko znanje, no s obzirom na to da su sudionici u istraživanju u trenutku potresa bili u Zagrebu te prolazili pokraj ruševnih zgrada, može se pretpostaviti da ovaj odgovor reflektira iskustvo], *strah, strašno, zbunjen, zgrada, žrtva*. Osim toga, četiri su odgovora fonološke asocijacije: *Epic games, epičnost, epika*, dok su asocijacije *sat* i *srebro* individualne te se ne mogu potpuno objasniti.

11. 4. KAPLJIČNO

Najčešći odgovori na riječ *kapljično* morfološki su povezani: *kap, kapaljka, kapi, kapljica, kapljice*. Među najčešćim odgovorima pojavljuje se *kihanje*, a sličan je odgovor i *kašljanje*. Odgovori se mogu tumačiti ili kao holonimi pojma *kapljično* ['kihanje i kašljanje ima kapljice'] ili kao sintagmatske asocijacije ['kapljično kihanje / kašljanje']. Leksička hijerarhija vidljiva je i u holonimima *kiša, krv, oblak, slina, voda* [tekućine koje mogu imati kapljice]. Također, asocijacija *mokro* kohiponim je u odnosu na pojam tekućina. Osim toga, javlja se i sinonim *malo*. Sintagmatske su asocijacije *bolest, prenošenje* ['kapljični prijenos bolesti'], *širenje*. Deskriptivni su odgovori: *kada kihneš, prijenos bolesti, put širenja bolesti, širenje kapljica, širenje zaraze*, a svi se odnose na definiranje pojma *kapljično*. Nekoliko je asocijacija koje odražavaju enciklopedijsko znanje: *bakterije, kemija, korona, virus, zaraza, zarazno*. Asocijacije *gadno, hrabrost, nepristojno, zanimljivo* odražavaju stav. *Strani jezik* individualna je asocijacija koja se ne može potpuno objasniti.

11. 5. LOCKDOWN

Riječ *lockdown* najčešće pobuđuje meronim *kuća* ['kuća je dio lockdowna'], a ista su vrsta leksičke veze i riječi *dom, korona* te *virus* ['virus je dio lockdowna']. Holonim je *2020* ['lockdown je dio 2020. godine'], a riječ *bolestan* isto se može tumačiti kao holonim ako je sudionik u istraživanju dio lockdowna bio bolestan, a također odgovor je i rezultat osobnoga iskustva. Riječ *kriza* jest hiperonim ['lockdown je vrsta krize']. Nekoliko riječi prevedenice su s engleskog jezika, te stoga sinonimi: *ključ dolje, zatvor, zaključano, zaključati, zatvaranje*.

Djelomični je sinonim *razdoblje*, dok je *putovanje* antonim. *Apokalipsa* se može tumačiti kao metafora apokalipse, a odgovori *zatvoren* i *zatvor* odgovaraju metafori rata, što odgovara istraživanjima Panzerija i dr. (2021), Štrkalj Despot (2020.) te Štrkalj Despot i Ostroški Anić (2021). Česti su i odgovori koji proizlaze iz osobnoga iskustva i doživljaja *lockdowna*: *apokalipsa, čekanje, dosada, dosadno, društvene mreže, Fortnite, igra, igranje igrice non stop* (neki od odgovora sugeriraju ovisnička ponašanja te je potrebno daljnje pedagoško djelovanje), *izolacija* i *usamljenost*. Također, javljaju se i opisni odgovori: *ključ dolje, najgori period u životu, nema škole, ne smiješ ići van, ne smijemo izlaziti, nigdje se ne smije ići, svaka trgovina je zatvorena, sve je zatvoreno, velika zaraza, zabrana izlaska, zatvoren u kući i igrati „plejku“, zatvoreni doma, zatvoreni smo*. Dva su odgovora fonološke asocijacije: *lokot, London*. Na kraju, asocijacije *Englezi, padanje, špaga* individualne su i ne mogu se potpuno objasniti.

11. 6. MASKA

Najčešća asocijacija jest sintagmatska asocijacija *korona* ['maska protiv korone']. Sintagmatske su asocijacije još i: *bakterija, bolest* ['maska štiti od bolesti'], *bojni plin* ['maska za bojni plin'], *bolnička, kašljanje* ['maska uzrokuje kašljanje'], *kisik* ['maska za kisik'], *plava, prijenos bakterija, zaštita* [sleng, 'šivana maska'], *virus, za usta i nos, zaraza*. Riječ *maska* pobuđuje nekoliko asocijacija koje proizlaze iz stava, a među njima je i drugi najčešći odgovor – *zaštita*. Ostale su riječi koje se temelje na stavu: *glupost, loše / loša, sigurnost, štetilo, štiti, zlo*. Velik je broj asocijacija koje označavaju osobno iskustvo: *bol oko ušiju, gušenje, manje zraka, muka, ne možeš disat, nemam zraka, smetnja, svugdje, teško disanje / teže disanje, toplina, udaljenost, vrućina, zagušljiva, zarobljenost* – sve su asocijacije negativne te odražavaju negativno proživljeno iskustvo. Odgovori otvaraju važno pitanje posljedica nošenja maski u učeničkoj dobi – iako većina odgovora odražava fizičke smetnje koje se javljaju pri nošenju maske (nedostatak zraka, bol oko ušiju, toplina i sl.), neki odgovori sugeriraju nepovezanost s drugim ljudima te osjećaj izoliranosti i zahtijevaju daljnje istraživanje utjecaja maski na vršnjačke odnose, kao i daljnje pedagoško djelovanje. Paradigmatske su asocijacije komeronimi *perika* ['maska i rukavice dio su kostima'] i *rukavice* ['maska i rukavice dio su zaštitne opreme']. Holonimi su *maškare* ['maska je dio maškara'], *doktor* ['doktor ima masku'], *lice, faca, nos*, ['lice / faca / nos ima masku'], *vojnici* ['vojnici imaju masku']. Meronimi su *vuna, plava boja*. Odgovor *prljavo* može se tumačiti kao antonim ['sterilna maska suprotno je prljavomu']. Asocijacija *gluh* individualna je i ne može se do kraja objasniti. Među ukupnim odgovorima

samo su dvije riječi (ukupno pet odgovora) koje se odnose na značenje maske u kontekstu karnevala, dok je ostalih 85 odgovora vezano uz masku za lice.

11. 7. NA DALJINU

Jedanaestero je učenika pogrešno razumjelo pojam *na daljinu*, pa ga povezalo s udaljenošću od 2 metra, 3 metra ili metra, dok se spomenute udaljenosti odnose na socijalnu distancu. Još je četiri odgovora vezano za druga značenja – *daleki slobodni udarac, naočale, nogometni pasovi na daljinu, sprint* – sve su to sintagmatske asocijacije. Sintagmatske su asocijacije i *druženje, komunikacija, komuniciranje, nastava, prijenos bolesti na daljinu, razgovor, sigurnost, sprint, škola, što dalje*. Među paradigmatiskim asocijacijama u 14 se odgovora pojavljuje prevedenica *online* (dakle, radi se o sinonimu). Meronimi su: *pravila* ['kontekst na daljinu ima pravila'], *elektronika* ['elektronika je dio online konteksta'], *Teams* ['Teams je dio online konteksta'], *Google Meet*. Asocijacija *razmak* jest sinonim. Nekoliko je asocijacija morfološki povezano s pobuđivačkom riječju: *daleko, daleko od Borne, dalekozor, daljina, iz daleka, razdaljina*. Česte su asocijacije na temelju osobnoga iskustva: *bolestan netko, bolno, depresivno, dosadno, dugo neviđeno, izolacija, nesretno, ne viđanje, odvojeno, teško, usamljeno, uživanje*, dok se asocijacija *dobro* temelji na stavu. Odgovor *udaljenost između osoba* opisna je asocijacija koja definira pojam *na daljinu*. *Drvo* i *šuma* individualni su odgovori koji se ne mogu objasniti.

11. 8. PANDEMIJA

Odgovor *koronavirus* u različitim pravopisnim inačicama asocijacija je na riječ *pandemija* kod 28-ero učenika. Pojam se može tumačiti kao sintagmatska asocijacija ['pandemija koronavirusa'], no također i kao meronim ['koronavirus dio je pandemije']. Meronimi su još i odgovori *bakterije, bolest, epidemija, kriza, karantena, puno ljudi, smanjenje života* ['velik broj smrti, odnosno smanjenje života, dio je pandemije'], *virus, zaraza, zaraženi ljudi*. Odgovor *2020* holonim je ['pandemija je dio 2020. godine']. Odgovor *dogadanja* antonim je ['pandemija sprječava događanja']. Nekoliko je opisnih odgovora: *bolest koja je u cijelom svijetu, globalna bolest, jaka bolest, kada je više ljudi bolesno, velik broj zaraženih, velika bolest, velika gripa, veliko širenje bolesti*. Asocijacije *dosadno, društvene mreže, strah, strašno, zaboravljeno* temelje se na osobnom iskustvu, dok se *grozota, kaos, laž, najgora stvar, zatvor* temelje na

stavu. Asocijacija *panda* fonološka je asocijacija. Zanimljiv je odgovor *lubanja* jer se radi o metafori, a može se tumačiti kao metafora rata – ipak, u vrlo negativnomu kontekstu. Sintagmatska je asocijacija *širenje* ['širenje pandemije']. Odgovori *predsjednik*, *zombiji* i *životinja* mogu se samo djelomično objasniti – *predsjednik* je vjerojatno fonološka asocijacija, no nije dokraja jasno, *zombiji* je vjerojatno metafora apokalipse, a kod asocijacije *životinja* vjerojatno se radi o enciklopedijskom znanju jer je jedna od teorija nastanka pandemije koronavirusa prijenos virusa sa zaražene životinje.

11. 9. PODRHTAVATI

Najčešća je reakcijska riječ na pobuđivačku riječ *podrhtavati* sinonim *tresti* (*se*). Pritom je jedanaest odgovora refleksivno, a osam nerefleksivno, što znači da jedanaestero učenika riječ *podrhtavati* poima kao pojavu izvan njihove kontrole, pojavu pri kojoj je isključena mogućnost upravljanja pojavom (kao što je to u slučaju potresa), a 8 odgovora uključuje upravljanje procesom trešnje nekog objekta. Uz to, kao individualni se odgovori javljaju i sinonimi *mrđanje*, *tresenje*, *treskanje*, *trešnja*. Drugi je najčešći odgovor meronim *potres* ['podrhtavanje je dio potresa'], a uz to još se javljaju meronimi *bolest*, *hladno*, *hladnoća*, *corona*, *trema*, ['pojava podrhtavanja dio je bolesti, hladnoće, bolesti, treme'], *stari ljudi*, ['stari ljudi imaju pojavu podrhtavanja'] te *bojati se* i *plašiti se* kao pravi meronim jer se radi o istoj vrsti riječi ['bojati se i plašiti se imaju posljedicu podrhtavanje']. Odnosu leksičke hijerarhije pripadaju i kohiponimi *temperatura* i *zimica* ['temperatura, zimica i podrhtavanje vrste su simptoma'] te hiperonim *simptom* ['podrhtavanje je vrsta simptoma']. Sintagmatske su asocijacije *droga* ['podrhtavati od posljedica droge'], *pôd* i *tlo* ['pôd/tlo podrhtava'], *zemlja* ['zemlja podrhtava']. Ukupno je šest odgovora opisno: *hladno mi je*, *kada se nešto tresse*, *kad mi je hladno*, *loš osjećaj*, *posljedica potresa*, *užasan osjećaj*, a dvanaest je odgovora vezano uz osobno iskustvo: *neugodno*, *smetnja*, *strah*, *strahovanje*, *stres*, *stresno*, *ugroženost*. Asocijacija *drhtanje* morfološki je povezna s pobuđivačkom riječju. Tri se individualne asocijacije mogu objasniti samo djelomično: *trsenje* (vjerojatno se radi o pogrešci: tresenje), *hvatati* (vjerojatno se razvila na temelju osobnog iskustva potresa pri čemu je učenik nešto ili nekoga hvatao), *snijeg* (vjerojatno se razvila na temelju osobnog iskustva jer je neposredno nakon potresa u Zagrebu počeo padati snijeg).

11. 10. RESPIRATOR

I za riječi *respirator* najviše je reakcijskih riječi vezano uz leksičku hijerarhiju. Holonimi su *bolnica, ambulanta* ['respirator je dio bolnice i ambulante'] te *pluća* ['pluća imaju respirator kod bolesnih']. Meronimi su *inhaliranje, maska, motor, puhanje, zrak* ['inhaliranje, maska, motor, puhanje, zrak dijelovi su respiratora']. Nekoliko je odgovora u odnosu hiperonimije s pobuđivačkom riječju: *aparatus, lijek, sprava, stroj, stvar, uređaj* ['respirator je vrsta aparata, uređaja, sprave, stroja, lijeka, stvari']. Dva su odgovora komeronimi: *infuzija, stalak za infuziju* ['respirator, infuzija te stalak za infuziju dijelovi su bolničke opreme']. Dva su odgovora kontekstni antonimi – *smrt, mučenje* – no mogu se tumačiti i kao asocijacije na temelju stava ili metafore rata. Ostali odgovori vezani uz stav su *neugodno, pomagajuće, pomoć, potrebno, spas, strah, zabrinuto*. Ukupno je jedanaest odgovora opisno: *čudna sprava, medicinski uređaj, medicinski uređaj za spašavanje, pomoć u disanju, sprava koja teškooboljelima pomaže disati, sprava u bolnici, uređaj za bolesne ljude, uređaj za disanje*, a ti odgovori odražavaju način na koji učenici razumiju pojam respiratora. Slično je sa sintagmatskim asocijacijama: *astma, disanje, jako teška bolest, koma, korona, loše stanje, medicinski, teško bolestan, teško disanje, teško stanje, težak oblik bolesti, umjetno disanje, život* – pri čemu se u većini tih asocijacija javlja opis pacijenta koji treba respirator ili stanje koje se respiratorom liječi. Odgovor *ispiranje* fonološka je asocijacija. Tri su asocijacije individualne i ne mogu se potpuno objasniti: *ljudi, previše Fortnitea, stari ljudi*.

11. 11. SAMOIZOLIRAN

Odgovor *soba* najčešća je reakcijska riječ na riječ *samoizoliran*. Radi se o meronimu ['soba je mjesto izolacije', dakle – dio pojma samoizoliran]. Uz to, meronimi su još i *bolnica, krevet, kuća, stan*. Ukupno pet odgovora sintagmatske su asocijacije: *bolest, korona, temperatura, virus* ['samoizoliran jest mjera koja se može propisati na temelju virusne bolesti, koronavirusa, simptoma temperature']. Reakcijska riječ *izolacija* javlja se u šest odgovora, a radi se o sinonimu. Česte su asocijacije na temelju iskustva samoizolacije: *bolestan, dosada, odvojen, odvojenost, plašenje, sam, sam si, sami, samoća, samost, tužno, televizija, udaljen, usamljen, usamljenost*. Pritom se samo odgovori *dosada* i *televizija* mogu tumačiti kao neutralni odgovori, dok su ostali povezani s negativnim iskustvima usamljenosti i odvojenosti od drugih. *Glupost, katastrofa* i *problem* asocijacije su na temelju stava. Ukupno je sedamnaest odgovora opisno: 7

dana min., dugo neviđeno, izoliran od drugih, kad si izoliran od ljudi, kada imaš koronu, ne smiješ ići van, ne smiješ biti u dodiru s nikim, nema me, nema škole, nemaš prijatelja, prostor gdje si samo ti, sam negdje, sam si i nema nitko oko tebe, sam u kući, sam u sobi, zabrana prilaska drugima, zatvoren od svijeta. Ti su odgovori također u najvećem broju povezani s negativnim iskustvom te se vidi poistovjećivanje s pojmom *samoizoliran*. Zanimljivi su i odgovori *ludnica, mentalna bolnica, smrt, zatvor*, koji se mogu tumačiti kao metafore, dok se *čovjek s maskom* može tumačiti kao metonimija. Odgovori *izolacija* i *izoliranje* morfološki su povezani s pobuđivačkom riječju. *Mental aid station* i *škola* individualne su asocijacije koje se ne mogu objasniti.

11. 12. SOCIJALNA DISTANCA

Najčešći odgovor na pobuđivačku riječ *socijalna distanca* jest sinonimni odgovor *2 m* u različitim inačicama, a odnosi se na udaljenost između ljudi pri socijalnoj distanci za vrijeme pandemije koronavirusa. Uz to, sinonimi su još i *250 cm, metar, osobni prostor*, ali i prevedenice: *daleko, daljina, dijeljenje, razmak, udaljavanje, udaljenost, udaljiti se*. Nekoliko je odgovora opisnog tipa: *2 m daljine, 2 m razmaka, 2 metara razmaka, razmak 2 m, razmak od 2 m, razmak od dva metra, bez da se zaraziš, bez grljenja, biti kući, da se ne zarazi, makni se od mene, ne vidim svoje prijatelje, razmak između ljudi, stajanje u dućanu 1.5, udaljenost između prijatelja, zaštita od korone*. Samo su dva odgovora meronimi: *pravila* ['socijalna distanca ima pravila] te *maske* [maske su dio socijalne distance tijekom pandemije koronavirusa] te jedan holonim: *korona* ['pandemija koronavirusa ima socijalnu distancu']. Asocijacija *prijatelji* može se tumačiti kao antonim. Tri su asocijacije utemeljene na stavu: *nema smisla, pomoć, zdravlje*, dok je 6 asocijacija utemeljeno u proživljenom iskustvu: *izolacija, ja, neugodno, sam, tužno, usamljeno*. Pritom asocijacije utemeljene na iskustvu odražavaju neugodno iskustvo izoliranosti te osjećaja samoće i tuge. Samo se jedna asocijacija može tumačiti kao sintagmatska asocijacija – *prekršena*. Pet je asocijacija koje proizlaze iz krivoga razumijevanja pojma *socijalna distanca* te su povezani s pojmom *na daljinu*: *igrati igrice, kuća, online, teams, učenje*. Odgovor *zid kod blagajnika* temelji se na metaforičkom odnosu, a crtež je simbol koji se ne može tumačiti jezično. *Kamen te ljudi* individualne su asocijacije koje se ne mogu objasniti.

11. 13. STOŽER

Najčešći je odgovor na riječ *stožer* holonim *vijesti* [stožer se tijekom pandemije redovito pojavljivao u vijestima, dakle, 'stožer je dio vijesti']. Uz to, holonimi su još i *HDZ*, *HZZJ*, *politika*, *sabor*, *vlada*, *vojska* [stožer je dio vojske – značenje nije vezano uz kontekst koronakrize] te *TV*. Meronimi su: *Alemka*, *bolnica* ['bolnica je dio stožera'], *Capak*, *doktori*, *informacije*, *Ivana mama*, *moja majka* (objašnjenje da je majka učenika suradnica člana stožera civilne zaštite) *ministri*, *novinari* ['stožer ima novinare'], *odluke* ['stožer ima odluke'], *Plenković*, *političari*, *pravila*, *sud* ['stožer donosi pravila i sudove'], *test*, *testiranje* ['stožer ima testove'], *učitelj* ['učitelj tj. profesor dio je stožera'] *Vili Beroš* / *Beroš*. Sintagmatske su asocijacije: *civilna zaštita*, *civilni* ['stožer civilne zaštite'], *covid* ['stožer za covid'], *glavni*, *izvještavaju* ['stožer izvještava'], *stručni* ['stručni stožer']. Ukupno je osam odgovora opisno: *glavni za pandemiju*, *grupa ljudi*, *grupa „random“ ljudi*, *ljudi koji nas obavještavaju*, *ljudi koji su nam zagorčavali život*, *mjesto gdje pokušavaju pronalaziti rješenja da se smanji bolest*, *ne rade svoj posao*, *oni koji znaju*. Dio se asocijacija temelji na stavu: *onaj dosadni*, *lopovi*, *strogost*, *zabavno za gledati*, *zanimljivo*. Asocijacije *grožđe* i *stožac* fonološke su asocijacije, dok su *Backrooms*, *ljestvica*, *visoka zgrada*, *vozilo* i *zatvor* individualne asocijacije koje se ne mogu objasniti.

11. 14. TESTIRATI SE

Od dva najčešća odgovora na riječ *testirati se* odgovor je *test* morfološki povezana asocijacija, a uz nju se javlja još i *testiranje*, dok je asocijacija *koronavirus* u svim svojim pravopisnim inačicama u sintagmatskom odnosu s pobuđivačkom riječju. Osim te riječi, sintagmatski je odnos vidljiv i u riječima *bolest* ['testirati se na bolest'], *brzi* ['brzi test'], *drhtanje*, *kašalj* ['testiranje zbog simptoma drhtanja ili kašlja'], *negativan i pozitivan*, *pozitivan* ['pozitivni test'], *protiv korone*, *sida* ['testirati se na sidu']. Česti su i opisni odgovori: *kad ti guraju štapić u nos*, / *guraju ti štapić u nos* / *guranje štapića u nos (2)* / *gurati u nos* / *gurati nešto u nos* / *staviti nešto u nos*, *kada se testiraš na nešto*, *svrbi me nos*, *test na bolest*, *testiranje na koronu*. U tim je opisnim odgovorima vidljivo proživljeno iskustvo testiranja na koronavirus te je u većini odgovora (ukupno 7) opisan dio postupka testiranja. Asocijacije *muka*, *neugodno*, *stalno*, *strah*, *stres*, *suze* također se temelje na iskustvu, dok se asocijacija *dobro*, koja se javlja u dva odgovora, temelji na stavu. S druge strane, paradigmatičke su asocijacije najviše zastupljene u

odgovorima leksičke hijerarhije: meronimi: *bris*, *bris nosa*, ['bris je dio testiranja na koronavirus'], *crvena linija* ['crvena linija dio je testa na koronavirus'], *čekanje* ['čekanje rezultata dio je testiranja'], *igla*, *injekcija* ['igla ili injekcija može biti dio testiranja na neku bolest'], *maska* ['testiranje na koronavirus ima pravilo nošenja maske'], *nos*, *štapić*, *štapić u nosu*, *štapić za uho* ['štapić je dio testiranja'], *pikati se*, *slina* ['slina je dio testa na koronavirus'], *vaditi krv* ['vađenje krvi može biti dio testa na koronavirus'], holonimi: *bolnica* ['bolnica ima testiranje na bolest'], *bolesni ljudi* ['bolesni ljudi imaju testiranje'], te kohiponim: *cijepiti se* ['cijepiti se i testirati se vrste su medicinskih postupaka']. Osim toga, sinonimi su: *ispitati*, *pokušati*, *provjera znanja*, *provjeriti se*, *vidjeti stanje*. U dijelu sinonima vidljivo je opće značenje riječi *testirati se* te značenje u školskom kontekstu. Asocijacije *čuvati se* i *umiranje* individualne su i ne mogu se objasniti u pandemijskomu kontekstu.

11. 15. VIRUS

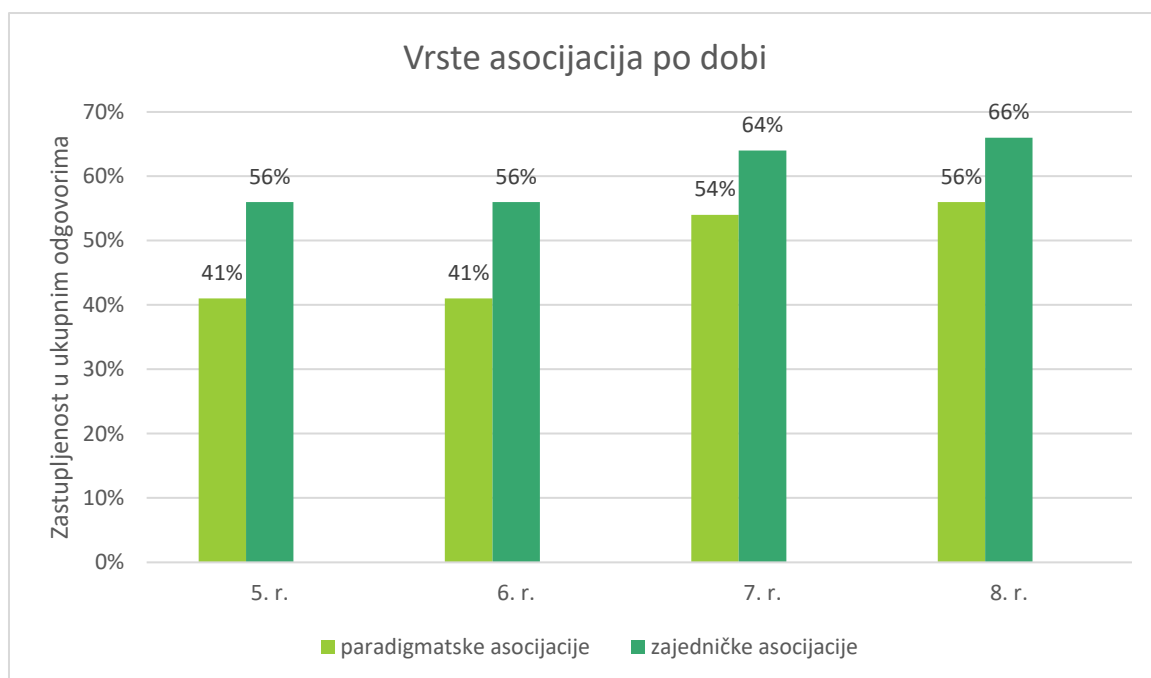
Najčešći je odgovor na riječ *virus* njegov hiponim *korona* ['korona je vrsta virusa'] u različitim pravopisnim inačicama (ukupno 34 odgovora). Također, česta je i asocijacija *bolest* (23 odgovora), koja je u sintagmatskoj vezi s pobuđivačkom riječju ['virus je uzročnik bolesti']. Sintagmatske su asocijacije i riječi: *kašljanje* ['kašljanje uzrokovano virusnom bolesti'], *mobitel* ['virus na mobitelu'], *prenosi se*, *zarazno*. Riječ *mobitel* vezana je uz značenje riječi *virus* u informatici (HJP, s. v. *virus*). Riječi *bakterija* i *kuga* mogu se tumačiti kao antonimi u odnosu na pobuđivačku riječ. Asocijacije *pandemija*, *zaraza* holonimi su u odnosu na pobuđivačku riječ ['pandemija ima virus ili zarazu']. S druge strane, asocijacija *molekula* meronim je u odnosu na *virus* ['virus ima molekule']. Opisnih je odgovora tri: *bolest koja se prenosi*, *ne osjećati se dobro*, *nešto loše*, a svi ti odgovori odnose se na virusnu bolest, a ne na sam virus. Zanimljive su metafore na temelju stava: *Islam*, *laž* i *loše*, pri čemu se *Islam* može tumačiti i kao metafora te odražava predrasude učenika o islamskoj religiji. Asocijacija *nemoć* asocijacija je na temelju iskustva. Asocijacija *pikava lopta*, kao i crtež strukture virusa neverbalni su dijelovi asocijacije koji se temelje na znanju, a odražavaju slikovnu asocijaciju. Nasuprot tomu, javlja se individualna asocijacija *droga* koja se ne može objasniti u pandemijskomu kontekstu.

12. ANALIZA REZULTATA PREMA OSNOVNIM VARIJABLAMA

U ovomu je poglavlju poseban naglasak na paradigmatским asocijacijama, asocijacijama koje su s pobuđivačkom riječju povezane na temelju oblika te zajedničkim asocijacijama. Pritom je važno uspostaviti odnos između dobi, spola te tipa škole s navedenim vrstama asocijacija.

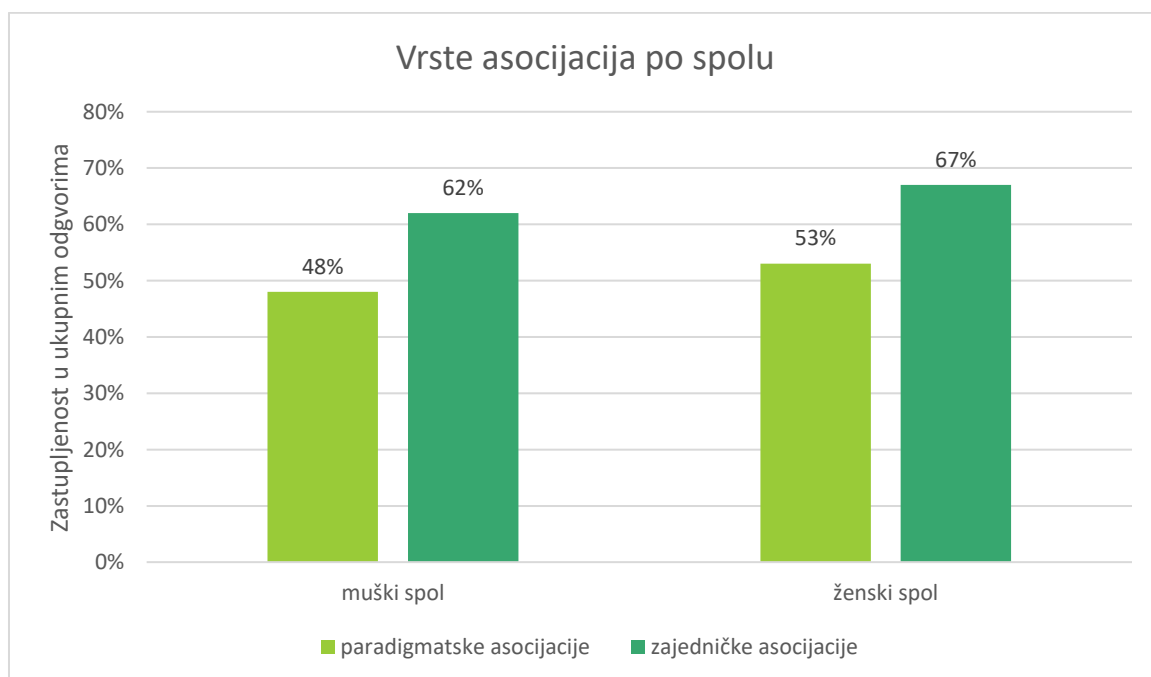
Ukupno je analizirano 1325 odgovora. Pritom je ukupno 55 odgovora izostalo, najviše na riječi *kapljično*, *pandemija* te *stožer*. Od ukupnih odgovora paradigmatške asocijacije čine 50,42% odgovora (ukupno 668 asocijacija). S druge strane, zajedničke asocijacije nešto su češće – čine ukupno 63,47% (841 odgovor). Fonološke asocijacije čine samo 1,05% ukupnih odgovora (14 odgovora) te su češće u odgovorima sudionika muškoga spola (12 odgovora). Najviše je fonoloških asocijacija na riječ *epicentar*. Asocijacije na temelju stava pojavljuju se u 5,66% odgovora (ukupno 75 odgovora), dok se asocijacije na temelju iskustva pojavljuju u 13,21% odgovora (ukupno 175 odgovora). Pritom je važno istaknuti riječi *podrhtavati* i *epicentar*, koje se tiču krize suočavanja s potresom – za pobuđivačku riječ *podrhtavati* odgovori na temelju stava ili iskustva čine 19,54% ukupnih odgovora, a za riječ *epicentar* 18,82%, što je za obje riječi više od prosjeka. Riječ *samoizoliran* pobudila je najviše asocijacija na temelju stava i iskustva, 61,54% odnosno 56 odgovora. Asocijacije koje odražavaju enciklopedijsko znanje najrjeđe su – čine samo 0,98% ukupnih odgovora (13 odgovora).

Povezanost dobi s vrstama asocijacija prikazan je na *Slici 1*. Uočena je razlika u zastupljenosti paradigmatških i zajedničkih asocijacija između mlađih i starijih učenika. Zastupljenost obiju vrsta asocijacija raste od petog do osmog razreda predmetne nastave i među djevojčicama i među dječacima, a također ista se pojava događa u objema školama. *Slika 1* prikazuje zastupljenost paradigmatških, ali i zajedničkih asocijacija u ukupnim odgovorima učenika obiju škola za sve pobuđivačke riječi. Pritom se vidi ujednačenost među odgovorima učenika petog i šestog razreda. S druge strane, broj zajedničkih, ali i paradigmatških asocijacija značajno raste od šestog do sedmog razreda te se zatim nešto manje povećava u osmom razredu. Pritom je važno spomenuti kako je uzorak neujednačen po dobi iz razloga opisanih u prethodnim poglavljima (*Uzorak*) te se otvara daljnja mogućnost istraživanja ove pojave.

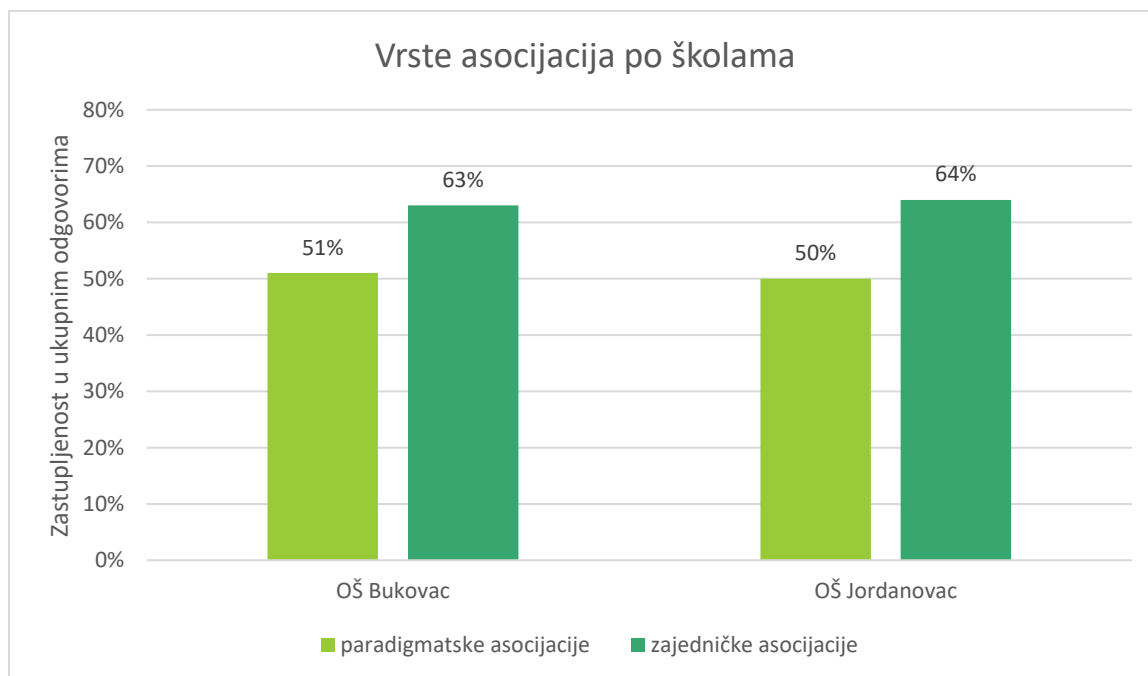
Slika 1: Vrste asocijacija po dobi

Iako je u istraživanju sudjelovalo manje djevojčica nego dječaka (v. *Uzorak*), vidljivo je da su na razini ukupnih podataka i paradigmatske i zajedničke asocijacije češće u odgovorima učenica nego u odgovorima učenika. Na *Slici 2* vidljivo je da su paradigmatske asocijacije češće za 5% u odgovorima djevojčica, kao i zajedničke asocijacije.

Slika 2: Vrste asocijacija po spolu

Na *Slici 3* vidljiva je zastupljenost paradigmatičkih i zajedničkih asocijacija među svim pobuđivačkim riječima između škola čiji su učenici sudjelovali u istraživanju. Vidljivo je da je zastupljenost paradigmatičkih i zajedničkih asocijacija u ukupnim odgovorima između škole koja je preseljena i one koja nije preseljena gotovo jednaka, tj. razlikuje se za 1%.

Slika 3: Vrste asocijacija po školama

Ako se izdvoje pobuđivačke riječi *epicentar* i *podrhtavati*, vidjet će se da su učenici na ove riječi češće davali zajedničke i paradigmatičke asocijacije, kao što je prikazano u *Tablici 2*:

Tablica 2: Broj paradigmatičkih i zajedničkih asocijacija za riječi vezane uz potres

	OŠ Bukovac		OŠ Jordanovac	
	Paradigmatičke asocijacije	Zajedničke asocijacije	Paradigmatičke asocijacije	Zajedničke asocijacije
EPICENTAR	52%	64%	57%	68%
PODRHTAVATI	65%	63%	67%	70%

Također, vidljivo je da su učenici škole koja nije bila preseljena davali češće paradigmatičke i zajedničke asocijacije. Ta je razlika veća za riječ *epicentar*, što je i značajnije jer su na razini svih odgovora učenici tu riječ najčešće povezivali s kontekstom potresa, dok su riječ *podrhtavati* povezivali i s općenitim značenjem riječi (*Analiza rezultata prema asocijativnim poljima*).

Osim toga, valja istaknuti i opisne odgovore, koje su učenici davali unatoč uputi o pisanju samo prve riječi koja im padne na pamet. Ukupno se opisni odgovori pojavljuju u 10,04% svih odgovora (ukupno 133 opisnih odgovora). Vidljiva je veća zastupljenost opisnih odgovora u odgovorima učenika škole koja je zbog posljedica potresa bila preseljena (češći za 2,17%), no ta je razlika veća od prosječnih vrijednosti za riječi *epicentar* te *podrhtavati* – za riječ *epicentar* opisni su odgovori preseljene škole češći za 13,64%, dok su za riječ *podrhtavati* češći za 15,33%. Također, opisni su odgovori najčešći za riječi *testirati se* (19 odgovora), *samoizoliran* (18 odgovora), *lockdown* (16 odgovora) te *socijalna distanca* (15 odgovora). Navedeni rezultati mogu se tumačiti kao rezultat neprocesuirana negativnog iskustva: učenici škole koja se suočava s većim posljedicama potresa češće su odgovarali opisnim odgovorom, a riječi na koje su učenici najčešće odgovarali opisno odnose se na pojave kojima su učenici bili najizloženiji u kontekstu koronakrize. Također, izloženost nekim pojavama vidljiva je i u izravnome iznošenju stavova ili proživljenih iskustava, najčešće je to bilo za riječi *samoizoliran*, *maska*, *lockdown*, *podrhtavati* te *epicentar*. Pritom asocijacije vezane uz proživljeno iskustvo većinom odražavaju negativno proživljeno iskustvo (osobito na riječi *samoizoliran* te *lockdown*), a asocijacije vezane uz stav podijeljene su na pozitivne i negativne te odražavaju polarizaciju stavova u društvu.

Na kraju, treba istaknuti i odstupanja od hrvatske standardnojezične norme koje se javljaju u odgovorima učenika. Najviše je pravopisnih odstupanja u sastavljenom pisanju niječnice *ne* s glagolom, nešto su rjeđa odstupanja u pisanju glasova *č* i *ć* te *ije* i *je*, kao i odstupanja u pisanju velikog početnog slova, a manje je morfoloških odstupanja.

13. ANALIZA REZULTATA PREMA HIPOTEZAMA ISTRAŽIVANJA

U ovome su poglavlju prethodni rezultati povezani s trima postavljenim hipotezama istraživanja te se svaka postavljena hipoteza analizira prema dobivenim rezultatima.

Hipoteze su:

1. Većina učeničkih verbalnih asocijacija na riječi povezane s koronakrizom i posljedicama potresa paradigmatičke su asocijacije.

2. Verbalne učeničke asocijacije na riječi povezane s koronakrizom i posljedicama potresa ovise o značenju riječi u kontekstu krize, a ne o obliku riječi.
3. Većina je verbalnih asocijacija na riječi povezane s koronakrizom i posljedicama potresa zajednička sudionicima u istraživanju.

Prva hipoteza istraživanja jest:

1. Većina učeničkih verbalnih asocijacija na riječi povezane s koronakrizom i posljedicama potresa paradigmatičke su asocijacije.

S obzirom na to da su na razini ukupnih odgovora sintagmatske asocijacije zastupljene u 50,41% odgovora, a preostale odgovore čine sintagmatski odgovori, ali i asocijacije utemeljene na stavu ili iskustvu, fonološke asocijacije i odgovori koji se ne mogu potpuno objasniti, može se zaključiti da paradigmatičke asocijacije doista jesu najčešće. Stoga je prva hipoteza prihvaćena. Ipak, valja istaknuti nešto manju zastupljenost paradigmatičkih asocijacija u odgovorima mlađih učenika, kao i u odgovorima učenika muškoga spola. Iako su prethodna istraživanja (Pranoto, Afrilita, 2018) isticala paradigmatičke asocijacije kao najzastupljenije u izvornih govornika, radi se o istraživanjima s odraslim sudionicima. Navedene razlike mogu sugerirati da se zastupljenost paradigmatičkih asocijacija kod djece povećava s dobi, odnosno da se paradigmatičke asocijacije razvijaju odrastanjem. Također, razlika između odgovora učenika prema spolu također se može tumačiti kao rezultat sazrijevanja – kako djevojčice u prosjeku ranije ulaze u pubertet i ranije sazrijevaju, ta se razlika može tumačiti kao razvojna karakteristika. Ipak, navedene razlike mogu biti i rezultat teme kriza odnosno razlika u strategijama suočavanja s krizom u učenika mlađe dobi u odnosu na starije učenike.

Druga hipoteza jest:

2. Verbalne učeničke asocijacije na riječi povezane s koronakrizom i posljedicama potresa ovise o značenju riječi u kontekstu krize, a ne o obliku riječi.

S obzirom na to da su fonološke asocijacije izrazito rijetke u ukupnim odgovorima, hipoteza se prihvaća. Ipak, iznenađuje broj reakcijskih riječi koje su morfološki povezane s pobuđivačkom riječju (ukupno 57), a koje recentna literatura ne ističe kao asocijacije koje imaju veze s oblikom riječi. Te riječi imaju različito gramatičko značenje, ali imaju barem dio zajedničkoga leksičkog značenja, što sugerira da bi odgovori bili drugačiji da se radi o drugoj vrsti pobuđivačkih riječi,

no učenicima je prvo pala na pamet morfološki povezana riječ. To pitanje otvara novu lingvističku perspektivu za daljnja istraživanja, iako je teško odrediti do koje razine takve riječi imaju isto leksičko značenje.

Treća asocijacija jest:

1. Većina je verbalnih asocijacija na riječi povezane s koronakrizom i posljedicama potresa zajednička sudionicima u istraživanju.

Udio zajedničkih reakcija nešto je veći od paradigmatških asocijacija (ukupno 63,47%) te je hipoteza prihvaćena. Ipak, distribucija zajedničkih asocijacija vrlo je slična paradigmatskima – zajedničke asocijacije rastu s dobi učenika te su češće u odgovorima učenika muškog spola. Razlike se mogu tumačiti na jednak način – djeca tijekom jezičnoga razvoja usvajaju zajedničke asocijacije te se one razvijaju postupno. Također, navedene se razlike i kod zajedničkih asocijacija mogu tumačiti razlikama u strategijama suočavanja s krizom kod mlađe djece. U daljnjim istraživanjima valjalo bi istražiti i povezanost paradigmatških i zajedničkih asocijacija jer je vidljiva slična distribucija odgovora.

14. RASPRAVA

Dobiveni rezultati djelomično odgovaraju rezultatima prethodnih istraživanja: paradigmatške asocijacije nešto su češće od ostalih vrsta asocijacija, više je zajedničkih asocijacija, dok su fonološke asocijacije rijetke (Pranoto i Afrilita, 2018, Aitchison, 1997). Ipak, istraživanje pokazuje odstupanja od dosadašnjih rezultata kod mlađih učenika – broj zajedničkih asocijacija, kao i broj paradigmatških asocijacija nešto je manji u petom i šestom razredu. Ta je pojava vjerojatno povezana s jezičnim razvojem, što sugerira da se paradigmatški tip asocijacija razvija postupno te ne prevladava kod mlađe djece koja još usvajaju materinski jezik. Potrebna su daljnja istraživanja o asocijacijama djece te o povezanosti paradigmatških i zajedničkih asocijacija. Također, vidljiva je i razlika po spolu – dječaci su rjeđe odgovarali paradigmatškim i zajedničkim asocijacijama, ali češće fonološkim asocijacijama. Navedene se pojave također mogu tumačiti razvojno – kako djevojčice ranije sazrijevaju i ranije ulaze u pubertet, pojava je možda povezana i s ranijim jezičnim razvojem, no i to zahtijeva daljnja istraživanja. Osim razvojnih uzroka, navedena su odstupanja od dosadašnjih istraživanja možda i u kontekstu krize

koji je tema ovoga istraživanja, no također je i tu pretpostavku potrebno dodatno istražiti. Također, važno je istaknuti i to da se u velikom broju dobivenih paradigmatičkih asocijacija radi o samo djelomičnim paradigmatičkim asocijacijama jer nije zadovoljen uvjet iste vrste pobuđivačke i reakcijske riječi (Pranoto i Afrilita, 2018).

Zanimljiv je i velik broj asocijacija koje se temelje na iskustvu ili stavu. Asocijacije koje se temelje na iskustvu odražavaju negativno iskustvo, dok su asocijacije utemeljene na stavu podijeljene. U dijelu asocijacija utemeljenih na stavu vidljivo je i znanje te ih je teško odvojiti od enciklopedijskog znanja, dok se u dijelu negativnih asocijacija javlja otpor prema navedenim riječima, nesigurnost u znanstvene i stručne metode suzbijanja bolesti te utjecaj teorija zavjere. Prema tome, te asocijacije mogu biti polazište za daljnje pedagoško djelovanje, a predstavnici kritičke pedagogije kriznih stanja to navode i kao zadaću pedagoškog djelovanja (Eschenbacher i Fleming (2021). Također, važno je istaknuti da se takve asocijacije ne mogu tumačiti ni kao paradigmatičke ni sintagmatske. Autorica Tuđman Vuković (2009) značenje poima kao konceptualizaciju iskustva, pri čemu valja zaključiti kako se u tih asocijacija značenje još nije do kraja razvilo, odnosno da se u tih odgovora iskustvo još nije do kraja konceptualiziralo.

Također, mnoge asocijacije koje odražavaju iskustvo opisne su. Iako su učenici bili upućeni na to da navode samo prvu riječ koje se prisjete, dio je učenika imao potrebu izraziti se opisno. To također može upućivati na iskustvo koje nije dokraja prerađeno u umu govornika te se ne može svesti na jednu riječ ili, pak, na nedovoljno precizno razumijevanje pojma, što, osobito u riječima vezanima uz potres, zahtijeva daljnje pedagoško djelovanje, osobito stoga što se radi o pojavama povezanim sa sigurnošću učenika. Odgovori na riječi *epicentar* i *podrhtavati* sugeriraju kako i dalje treba razvijati rezilijentnost učenika (Čolja-Hršak i Runko Lutterberger, 2021) jer ukupno 29,71% (52 odgovora) opisni su odgovori ili odgovori na temelju stava ili iskustva, što znači da ti odgovori i dalje nisu dokraja procesuirani te odražavaju negativna iskustva. Odgovori koji odražavaju faktore rezilijentnosti mogu se pronaći jedino u nekoliko kreativnih fonoloških asocijacija, dok odgovora na navedene riječi sa eksplicitno izraženim zaštitnim faktorima (potpore škole, obitelji, zajednice i slično) nije bilo (Klasnić i Đuranović, 2020). Zbog toga je važno daljnje pedagoško djelovanje koje će nastaviti kritički propitivati teme koronakrize i potresa, kao i znanja koja učenicima mogu pomoći razviti rezilijentnost.

Neke asocijacije koje proizlaze iz iskustva pokazuju ovisnička ponašanja za vrijeme pandemije koronavirusa, odnosno povećanje vremena provedena ispred ekrana, kao što navode Klasnić i Đuranović (2020) te je također potrebno daljnje pedagoško djelovanje i daljnje istraživanje.

U odgovorima su djelomično vidljivi metaforički koncepti koji reflektiraju koncept rata i apokalipse, o kojima dio autora navodi moguće negativne posljedice (Štrkalj Despot i Ostroški Anić, 2021). Zbog toga je važno daljnje pedagoško djelovanje i razvoj kritičkoga mišljenja.

Provedeno istraživanje upućuje na potrebu za daljnjim istraživanjem – što je i očekivano, s obzirom na to da se radi o prvome istraživanju asocijacija učenika u kontekstu pedagogije kriznih stanja – ali i daljnjim pedagoškim djelovanjem. Nikako se ne smije smatrati kako je ova tema prevladana i ne propitivati je, već je potrebno dodatno djelovati. Pritom bi pedagoško djelovanje trebalo biti usmjereno razvoju kritičkoga mišljenja te daljnjem razvoju rezilijentnosti. Navedeni rezultati odražavaju neprerađeno iskustvo pojava kojima su učenici vrlo intenzivno i dugo bili izloženi, a koje su i dalje u mnogo odgovora poimaju kao vrlo negativne. Već je u dosadašnjoj recentnoj literaturi zaključeno kako će posljedice ovih dviju kriza tek trebati istražiti (Čolja-Hršak, Runko Lutterberger, 2021), no navedeni odgovori pokazuju kako posljedice i dalje treba tretirati i pomoći učenicima da prevladaju navedene krize te u njima pronađu smisao. Nakon toga navedena metoda može se opet koristiti za ponovnu evaluaciju značenja (Ufimtseva, 2014).

15. ZAKLJUČAK

Koronakriza i kriza suočavanja s posljedicama potresa ostavile su duboke posljedice na cijelo društvo, a osobito na učenike. Pritom su te posljedice još u velikoj mjeri neistražene, osobito u školskom kontekstu. Škole su na obje krize ponudile određena rješenja, no pedagogija kriznih stanja ističe kako je u suočavanje s krizom, osim samoga djelovanja, nužno uključiti i evaluaciju kriznoga djelovanja. Pritom se pedagoško djelovanje u krizi oslanja na smisao i značenje koje odgajanicima krizi pridaje, a u kritičkoj pedagogiji kriznih stanja kriza postaje i prilika za evaluaciju vrijednosti i stavova. Treba istaknuti kako pojmovi značenje i smisao u perspektivi (kritičke) pedagogije kriznih stanja dosad nisu precizno definirani, no lingvističkim razmatranjem ovih pojmova zaključuje se da asocijativno značenje riječi u mreži mentalnoga leksikona sadrži iskustvo te, odražavajući znanja, uvjerenja i kulturu, može poslužiti kao temelj evaluacije pedagoškoga djelovanja. Prikazana su i istraživanja koja na temelju asocijacija istražuju ponašanje, promjene u društvu te primjenu u poučavanju.

Istraživanje provedeno u ovome diplomskom radu propituje asocijacije učenika predmetne nastave dviju škola vezanim uz koronakrizu te uz kontekst zagrebačkoga potresa iz perspektive pedagogije kriznih stanja. Na temelju testa slobodnih asocijacija učenici dviju škola navodili su svoje asocijacije na riječi iz ovih dvaju konteksta. Rezultati su analizirani na temelju asocijativnih polja, pri čemu se tumačio tip leksičko-semantičke veze, na temelju ovisnosti o dobi, spolu i iskustvu potresa te prema početnim hipotezama. Rezultati pokazuju odstupanja od dosadašnjih rezultata u broju paradigmatičkih i zajedničkih asocijacija kod mlađih učenika, što može biti razvojna karakteristika ili se uzrok može tražiti u kontekstu krize kojemu pripadaju pobuđivačkoj riječi. Ta pojava svakako otkriva mogućnost daljnjeg istraživanja. Velik je broj asocijacija koje odražavaju iskustvo ili stav, a također je puno i opisnih odgovora, što je rezultat neprerađenoga iskustva te zahtijeva daljnje pedagoško djelovanje.

16. LITERATURA

2. Aitchison, Jean. 1997. *Words in the mind : an introduction to the mental lexicon*. 2. izd. Oxford, Cambridge, Mass: Blackwell.
3. Amini, Bijan. 1999. Crisis, Meaning, and Conciousness. *Annual Convention of the American Psychological Association*. 20-24. <https://eric.ed.gov/?id=ED435069> [pregled 15. travnja 2022]
4. Amini, Bijan. 2004. Pedagogija kriznih stanja – kratki pregled. *Pedagogijska istraživanja*. 1, 2. 195-205. <https://hrcak.srce.hr/clanak/205485> [pregled 15. travnja 2022]
5. Čolja-Hršak, Zlatica – Runko Lutterberger, Lidija. 2021. Unaprjeđenje rezilijentnosti edukacijom potaknuto potresom i pandemijom. *Politehnika: Časopis za tehnički odgoj i obrazovanje*, 5, 2. 49-58. <https://hrcak.srce.hr/clanak/392884> [pregled 20. veljače 2022]
6. Erdeljac, Vlasta. 2009. *Mentalni leksikon – modeli i činjenice*. Zagreb: Ibis grafika.
7. Eschenbacher, Saskia – Fleming, Ted. 2021. Toward a critical pedagogy of crisis. *European Journal for Research on the Education and Learning of Adults*. 12,3. 295-309.
https://www.pedocs.de/volltexte/2021/23581/pdf/RELA_2021_3_Eschenbacher_Fleming_Toward_a_critical.pdf [pregled 15. veljače 2023]
8. Frankl, Viktor. 1984. *Man's search for meaning: an introduction to Logotherapy*. New York: Simon & Schuster
9. HJP = *Hrvatski jezični portal*. <https://hjp.znanje.hr/> [pregled 15. ožujka 2022]
10. Hrvatska enciklopedija. <https://www.enciklopedija.hr/> [pregled 18. studenoga 2023]
11. Houwer, Rebecca. 2011. Learning freedom: The pedagogical potential of crisis. *Journal for Activism in Science & Technology Education*, 3(1), 110-117.
12. Hovardas, Tasos – Korfiatis, Konstantinos. 2006. Word associations as a tool for assessing conceptual change in science education. *Learning and Instruction*. 16. 416-432.
13. Klasnić, Irena – Đuranović, Marina. 2020. Koronakriza – izazovi odgoja u kriznim situacijama. U: Strugar, Vladimir – Kolak, Ante – Markić, Ivan (ur.) 2020. *Školovanje od kuće i nastava na daljinu u vrijeme HR-COVID-19*. Zagreb, Bjelovar: HAZU Zavod

- za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru; Hrvatsko pedagogijsko društvo; Element. 167-186.
14. *Koronavirus.hr*. <https://www.koronavirus.hr/> [ažurirano 16. ožujka 2023]
 15. Lacković, Stjepan – Šporčić, Mateja – Baralić, Marina. 2021. War and Apocalypse Metaphors in Media Discourse on the Pandemic and Earthquake in Croatia 2020/2021. *Medijska istraživanja*. 27, 2. 37-58. <https://hrcak.srce.hr/file/388225> [pregled 17. ožujka 2023]
 16. Mao, Chunhua. 2013. Associative Meaning in Social and Cultural Context. *Proceedings of the 2nd International Conference on Science and Social Research (ICSSR 2013)*. Atlantis Press. 609-612.
 17. Mustać, Marija – Latečki, Helena – Herak, Davorka – Ivančić, Matejka. 2020. Potresi u Zagrebu od 22. ožujka do 14. travnja 2020. godine. https://www.pmf.unizg.hr/geof/seizmoloska_sluzba/o_zagrebackom_potresu_2020?@=1lrg6#news_97581 [pregled 22. veljače 2023]
 18. Mustać, Marija – Latečki, Helena – Lončar, Iva – Ivančić, Matejka. 2021. Potresi kod Petrinje 28. i 29. prosinca 2020. godine. https://www.pmf.unizg.hr/geof/seizmoloska_sluzba/potresi_kod_petrinje?@=1m6am#news_118053 [pregled 22. veljače 2022]
 19. MZO = *Ministarstvo znanosti i obrazovanja*. 2021. Preporuke vezano uz edukaciju o postupanju u slučaju potresa i vježbi evakuacije, <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Vijesti/2021/Potres/Preporuke%20odg-ojno-obrazovnim%20ustanovama%20i%20osnivacima%20-%20postupanje%20u%20slucaju%20potresa%20i%20pokazne%20vjezbe.pdf> [pregled 2. veljače 2022]
 20. Panzeri, Francesca – Di Paoli, Simona – Domaneschi, Filippo. 2021. Does the COVID-19 war metaphor influence reasoning? *PLoS ONE* 16, 4 <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0250651> [pregled 3. ožujka 2022]
 21. *Povijest.hr* (nepoznata godina), *Španjolska gripa, strahovita epidemija koja je odnijela više života od Prvog svjetskog rata*. <https://povijest.hr/drustvo/spanjolska-gripa-strahovita-epidemija-koja-je-odnijela-vise-zivota-od-prvog-svjetskog-rata/> [pregled: 21. listopada 2023.]
 22. Pranoto, Budi E. – Afrilita, Lidia. 2018. The Organization of Words in Mental Lexicon: Evidence from Word Association Test. *Teknosastik*, 16, 1. 26-33.

23. Santoso Chow, Rudi – Ming Lam, Chak – King, Irwin. 2020. Crisis Resilience Pedagogy (CRP) for Teaching and Learning. *IEEE International Conference on Teaching, Assessment, and Learning for Engineering (TALE)* Takamatsu, Japan, 384-391.
24. Stacy, Alan – Ames, Susan – Grenard, Jerry. 2006. Word Association Tests of Associative Memory and Implicit Processes: Theoretical and Assessment Issues. U: Wiers, Reinout – Stacy, Alan (ur.). 2006. *Handbook of Implicit Cognition and Addiction*. Kalifornija, SAD: SAGE Publications, Ltd. 75-90.
25. Štrkalj Despot, Kristina. 2020. Kako koronavirus mijenja jezik kojim govorimo (i mislimo)?. *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*. 7, 2. 1-7. <https://hrcak.srce.hr/240073> [pregled 1. veljače 2022]
26. Štrkalj Despot, Kristina – Ostročki Anić, Ana. 2021. A War on War Metaphor: Metaphorical Framings in Croatian Discourse on Covid-19. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. 4, 1. 173-208. <https://hrcak.srce.hr/260662> [pregled 21. veljače 2023]
27. Tuđman Vuković, Nina. 2009. Značenje u kognitivnoj lingvistici. *Suvremena lingvistika* 35, 67. 125-150. <https://hrcak.srce.hr/38141> [pregled 2. veljače 2022]
28. Ufimtseva, Natalya. 2014. The Associative Dictionary as a Model of the Linguistic Picture of the World. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 154, 28. 36-43.
29. Vrcelj, Sofija. 2020. Pedagoški razgovor. U: Vrcelj, Sofija. 2020. *Pedagoško savjetovanje*. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci. 65-70.
30. WHO = *WHO International*. <https://covid19.who.int/> [ažurirano 16. ožujka 2023]

17. PRILOZI

Prilog 1

Upitnik za istraživanje verbalnih asocijacija o kriznim stanjima učenika predmetne nastave OŠ

Poštovani učenice / poštovana učenice,

Pred Tobom je upitnik namijenjen provedbi istraživanja u sklopu diplomskoga rada studentice Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Marte Kunić pod naslovom *Verbalne asocijacije učenika u pedagogiji kriznih stanja: perspektiva učenika predmetne nastave u vrijeme koronakrize i posljedica potresa*. Istraživanjem se želi propitati kako učenici viših razreda osnovne škole razumiju riječi vezane uz koronavirus i posljedice potresa u Gradu Zagrebu, a istraživanje se provodi u skladu s Etičkim kodeksom istraživanja s djecom.

Sudjelovanje u istraživanju **dobrovoljno** je i u potpunosti **anonimno**, a odustati možeš u bilo kojem trenutku. Tvoji odgovori bit će korišteni isključivo za potrebe ovoga istraživanja te će se čuvati godinu dana nakon obrane diplomskog rada autorice. Ako tijekom istraživanja osjetiš negativne emocije te poželiš razgovarati sa školskim pedagogom ili psihologom, oni su ti na raspolaganju. Za sve dodatne informacije, kao i za dobivene rezultate, možeš se javiti na mail makunic@ffzg.hr. Molim Te da o pitanjima što manje razmišljaš te da odgovoriš prvom riječju koje se prisjetiš. Puno Ti hvala na Tvom vremenu!

Istraživanje je namijenjeno učenicima s područja Grada Zagreba.

1. Pohađam i pohađao/pohađala sam školu na području Grada Zagreba tijekom posljednje tri školske godine. Da / Ne.

1. dio

Prvo Te molim da mi kažeš nešto o sebi:

1. Spol:
 - muški
 - ženski
2. Je li hrvatski jezik Tvoj materinski jezik?
 - Da.
 - Ne.

3. Koji razred trenutno pohađaš?
- 5.
 - 6.
 - 7.
 - 8.
4. Jesi li tijekom potresa u Zagrebu 22. ožujka 2020. bio / bila na području Grada Zagreba?
- Jesam.
 - Nisam.
5. Je li Tvoja škola zbog posljedica potresa, barem privremeno, morala biti preseljena u neku drugu školu?
- Da.
 - Ne.

2. dio

Molim Te da na ponuđene riječi odgovoriš riječju koja Ti **prva padne na pamet**. Razmišljaj što kraće i napiši prvu asocijaciju koje se prisjetiš.

1. CJEPIVO
2. DEZINFICIRATI
3. EPICENTAR
4. KAPLJIČNO
5. LOCKDOWN
6. MASKA
7. NA DALJINU
8. PANDEMIJA
9. PODRHTAVATI
10. RESPIRATOR
11. SAMOIZOLIRAN
12. SOCIJALNA DISTANCA
13. STOŽER
14. TESTIRATI SE
15. VIRUS

Ovo je kraj istraživanja. Hvala Ti na sudjelovanju!

Prilog 2

Poziv na istraživanje za roditelje

Poštovani,

u osnovnoj školi koju pohađa Vaše dijete bit će provedeno istraživanje u sklopu diplomskoga rada studentice Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Marte Kunić pod naslovom *Verbalne asocijacije učenika u pedagogiji kriznih stanja: perspektiva učenika predmetne nastave u vrijeme koronakrize i posljedica potresa*. Istraživanjem se želi propitati kako učenici viših razreda osnovne škole razumiju riječi vezane uz koronavirus i posljedice potresa u Gradu Zagrebu, a istraživanje se provodi u skladu s Etičkim kodeksom istraživanja s djecom. U istraživanju sudjeluju učenici predmetne nastave, a istraživanje će se provesti uživo u prisutnosti stručnog suradnika. Predviđeno trajanje jest 10 minuta, a o vremenu provedbe učenici će biti obaviješteni naknadno. Za sve dodatne informacije možete se javiti na: makunic@ffzg.hr.

Pozivamo Vas da odobrite sudjelovanje Vašeg djeteta u istraživanju.

Prilog 3

Informirani pristanak za roditelje

Poštovani,

u osnovnoj školi koju pohađa Vaše dijete bit će provedeno istraživanje u sklopu diplomskoga rada studentice Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Marte Kunić pod naslovom *Verbalne asocijacije učenika u pedagogiji kriznih stanja: perspektiva učenika predmetne nastave u vrijeme koronakrize i posljedica potresa*. U istraživanju će sudjelovati učenici viših razreda osnovne škole, a istraživanje će se sastojati od popunjavanja upitnika s 15 riječi vezanih uz koronavirus i posljedice potresa na koje učenici pišu svoje asocijacije. Tijekom provedbe istraživanja bit će prisutan stručni suradnik pedagog kako bi učenici mogli razgovarati s njim u slučaju pojave neugodnih emocija na zadane riječi. Istraživanje se provodi u skladu s Etičkim kodeksom istraživanja s djecom.

Sudjelovanje u istraživanju dobrovoljno je i u potpunosti anonimno, a Vaše dijete moći će odustati od istraživanja u bilo kojem trenutku. Istraživanje se sastoji od 15 riječi vezanih uz koronavirus i posljedice potresa na koje učenici navode svoje asocijacije. Predviđeno trajanje jest 10 minuta. Odgovori učenika bit će korišteni isključivo za potrebe ovoga istraživanja te će se čuvati godinu dana od obrane diplomskoga rada studentice. Za sve dodatne informacije, kao i za dobivene rezultate, možete se javiti na mail makunic@ffzg.hr.

Ime i prezime djeteta: _____

Slazem se s tim da moje dijete sudjeluje u navedenom istraživanju. DA / NE

Potpis roditelja / skrbnika

Prilog 4

Poziv na istraživanje za sudionike u istraživanju

Poštovani učenice / poštovana učenice!

U Tvojim osnovnoj školi bit će provedeno istraživanje u sklopu diplomskoga rada studentice Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Marte Kunić pod naslovom *Verbalne asocijacije učenika u pedagogiji kriznih stanja: perspektiva učenika predmetne nastave u vrijeme koronakrize i posljedica potresa*. Tvoje sudjelovanje u istraživanju treba odobriti Tvoj roditelj ili skrbnik.

U istraživanju sudjeluju učenici predmetne nastave, a istraživanje će se provesti uživo u prisutnosti stručnog suradnika. Sastoji se od anonimnog popunjavanja upitnika u kojemu ćeš navesti asocijacije na 15 riječi povezanih s koronavirusom i posljedicama potresa, a u slučaju pojave neugodnih emocija moći ćeš se obratiti školskom pedagogu. Predviđeno trajanje jest 10 minuta, a o vremenu provedbe bit ćeš obaviješten/a naknadno. Za sve dodatne informacije možeš se javiti na: makunic@ffzg.hr.

Pozivamo Te na sudjelovanje u istraživanju!

Prilog 5

Informirani pristanak za sudionike istraživanja

Poštovani učenice, poštovana učenice!

U Tvojim osnovnoj školi bit će provedeno istraživanje u sklopu diplomskog rada studentice Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Marte Kunić pod naslovom *Verbalne asocijacije učenika u pedagogiji kriznih stanja: perspektiva učenika predmetne nastave u vrijeme koronakrize i posljedica potresa*. Istraživanjem se želi propitati kako učenici viših razreda osnovne škole razumiju riječi vezane uz koronavirus i posljedice potresa u Gradu Zagrebu, a istraživanje se provodi u skladu s Etičkim kodeksom istraživanja s djecom. Tvoje sudjelovanje u istraživanju treba odobriti Tvoj roditelj ili skrbnik.

Sudjelovanje u istraživanju **dobrovoljno** je i u potpunosti **anonimno**, a odustati možeš u bilo kojem trenutku. Tvoji odgovori bit će korišteni isključivo za potrebe ovoga istraživanja te će se čuvati godinu dana nakon obrane diplomskog rada autorice. Ako tijekom istraživanja osjetiš negativne emocije te poželiš razgovarati sa školskim pedagogom ili psihologom, oni su ti na raspolaganju. Za sve dodatne informacije, kao i za dobivene rezultate, možeš se javiti na mail makunic@ffzg.hr.

Pristajem sudjelovati u istraživanju. Da / Ne

Ime i prezime učenika: _____

Potpis učenika:

Prilog 6

Izjava Povjerenstva za etičnost u pedagojskim istraživanjima

Zagreb, 18. svibnja 2023.

IZJAVA POVJERENSTVA ZA ETIČNOST U PEDAGOGIJSKIM ISTRAŽIVANJIMA

Povjerenstvo za etičnost u pedagojskim istraživanjima Odsjeka za pedagogiju Filozofskoga fakulteta u Zagrebu u sastavu:

- doc. dr. sc. Ana Blažević Simić
- dr. sc. Zoran Horvat
- dr. sc. Ružica Jurčević

na sastanku Povjerenstva održanome 18. svibnja 2023. godine zaključilo je da se niže navedeni prijedlog istraživanja može proglasiti valjanim sa stajališta etike istraživanja.

Naslov predloženoga istraživanja: Verbalne asocijacije učenika u pedagogiji kriznih stanja: perspektiva učenika predmetne nastave

u vrijeme koronakrize i posljedica potresa

Program: Diplomski studij pedagogije

Mentori: prof. dr. sc. Bernardina Petrović i izv. prof. dr. sc. Ante Kolak

Voditeljica istraživanja: Marta Kunić

doc. dr. sc. Ana Blažević Simić

Predsjednica Povjerenstva za etičnost u pedagojskim istraživanjima

18. ŽIVOTOPIS AUTORICE

MARTA ŽIGROVIĆ, r. KUNIĆ

Rođena je 8. svibnja 1998. u Koprivnici. U Koprivničkim Bregima završila je osnovnu školu, a opću je gimnaziju završila u Koprivnici. Na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu završila je dvopredmetni preddiplomski studij kroatistike i pedagogije. U ak. god. 2020./2021. upisala je dvopredmetni diplomski studij nastavničkoga smjera kroatistike i pedagogije. Bavi se lektoriranjem i poučavanjem hrvatskoga kao stranoga jezika.